

**Jeesuksen rakkain opetuslapsi
maskuliinisuustutkimuksen valossa**

Juha-Matti Kahilakoski
Uuden testamentin eksegetiikan tutkielma
Toukokuu 2021

Tiivistelmä

Tiedekunta: Teologinen tiedekunta

Maisteriohjelma: Teologian ja uskonnotutkimuksen maisteriohjelma

Opintosuunta: Opetuksen ja kasvatuksen asiantuntijatyön opintosuunta

Tekijä: Juha-Matti Kahilakoski

Työn nimi: Jeesuksen rakkain opetuslapsi maskuliinisuustutkimuksen valossa

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Toukokuu 2021

Sivumäärä: 35

Avainsanat: Uuden Testamentin eksegetiikka, Johanneksen evankeliumi, lempiopetuslapsi, maskuliinisuus, maskuliinisuustutkimus

Säilytyspaikka: Helsingin yliopiston kirjasto

Tiivistelmä:

Tutkielmassani olen tarkastellut Johanneksen evankeliumissa esiintyvää salaperäistä hahmoa, johon viitataan ainoastaan sanoilla ”opetuslapsi, jota Jeesus rakasti”. Tälle nimettömälle hahmolle, jota Jeesus tällä tavoin erityisesti rakasti, on käytännön syistä muodostunut nimeksi *lempiopetuslapsi*. Käytän tutkielmassani apunani maskuliinisuustutkimuksen työkaluja, ja pohdin, näyttäytyykö lempiopetuslapsi maskuliinisenä hahmona ja muuttaako tämä näkökulma käsitystämme lempiopetuslapsesta.

Maskuliinisuus on suhteellista. Miehekkäänä pidettävät asiat muuttuvat muun muassa ajan, paikan ja kulttuurin mukaan. Tutkielmassani käytän hyväkseni Colleen Conways määritelmää hegemonisista maskuliinisuuksista. Erottamalla maskuliinisen performanssin ja maskuliinisen toimijan toisistaan, jolloin maskuliinisuus ei ole sidottu sukupuoleen, voin tarkastella myös naisten maskuliinisuuksia suhteessa lempiopetuslapsen maskuliinisuuteen.

Vertaan Johanneksen evankeliumin antamaa kuvaa lempiopetuslapsesta antiikin kreikkalais-roomalaisen kulttuurin maskuliinisiin ihanteisiin. Näistä ihanteista on runsaasti tekstimateriaalia Aristoteleen ja Filonin kaltaisilta ajattelijoilta. Heidän mukaansa maskuliinisen miehen tuli olla hyveellinen, rohkea ja kontrolloida sekä itseään että muita. Maskuliisuus nähtiin portaattomana asteikkona Jumalan täydellisestä miehuudesta alaspäin yhä vähemmän maskuliinisiin ihmisiin.

Lempiopetuslapsen identiteetillä on suuri merkitys hänen maskuliinisuuteensa. Esittelen tutkielmassani erilaisia teorioita, jotka identifioivat lempiopetuslapsen mm. Tuomakseksi, Andreakseksi, Lasarukseksi ja Maria Magdaleenaksi. On myös mahdollista ajatella lempiopetuslapsi fiktiiviseksi hahmoksi, jonka tarkoitus on symbolisoida juutalaisia tai olla esimerkki ideaalisesta opetuslapsesta.

Tutkielmassani havaitsin, että lempiopetuslapsi esitetään varsin maskuliinisenä hahmona. Hän näyttäytyy alistaisena oikeastaan vain suhteessa Jumalaan ja Jeesukseen. Erityisesti Pietarin ja lempiopetuslapsen suhde on mielenkiintoinen: kahdentoista opetuslapsen johtaja ja kirkon kallio nähdään alistaisessa asemassa suhteessa lempiopetuslapseen.

Johanneksen evankeliumi kertoo lempiopetuslapsen kirjoittaneen evankeliumin. Tämän vuoksi lempiopetuslapsi esitetään Johanneksen evankeliumissa maskuliinisessa valossa, jotta hänen roolinsa evankeliumin kirjoittajana vahvistuisi.

1 JOHDANTO	1
2 ”MIEHET ON MIEHIÄ!”	2
2.1 Maskuliinisuustutkimus	2
2.2 Raamatun ajan kreikkalais-roomalainen maskuliinisuus	4
3 JOTA JEEBUS RAKASTI	8
3.1 Johanneksen evankeliumin taustaa ja ominaispiirteitä	8
3.2 Lempiopetuslapsi	12
3.2.1 Miksi hän on erityinen?	12
3.2.2 Missä hän esiintyy?	13
3.2.3 Kuka hän on?	15
3.2.4 Miksi hänen nimeään ei kerrota?	19
4 LEMPIOPETUSLAPSI MASKULIINISUUSTUTKIMUKSEN VALOSSA	21
4.1 Lempiopetuslapsi suhteessa muihin	21
4.1.1 Jeesuksen maskuliinisuus	21
4.1.2 Jeesuksen äiti ja sisarukset	23
4.1.3 Muut opetuslapset	23
4.1.4 Juudas	24
4.1.5 Pietari	24
4.1.6 Maria Magdaleena	26
4.1.7 Jeesus	27
4.1.8 Muita huomioita	28
4.2 Miten tämä kaikki vaikuttaa kuvaamme lempioetuslapsesta?	29
5 YHTEENVETO	30
6. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	32
Lähteet	32
Kirjallisuus	33

1 Johdanto

Raamatun evankeliumeista Johanneksen evankeliumi jakaa mielipiteitä mahdollisesti kaikista eniten. Toisille se on evankeliumeista rakkain ja tärkein, toisille taas ehkä liian vaikeaselkoinen, hengellinen tai muuten vain omituinen. Itse ymmärrän näitä molempia näkökulmia hyvin ja pidän Johanneksen evankeliumia sen erikoisuudessaan mielenkiintoisena tutkimuskohteena.

Yksi kysymyksiä herättävimmistä asioista koko evankeliumissa on arvoituksellinen hahmo, johon viitataan ainoastaan sanoilla ”opetuslapsi, jota Jeesus rakasti”. Vaikka hahmolle ei anneta evankeliumissa nimeä, on hänelle muodostunut kutsumanimeksi lempiopetuslapsi. Käytän myös itse tätä nimitystä tutkielmassani.

Tässä työssä käyn yleisesti läpi maskuliinisuustutkimusta, esittelen lempiopetuslapsen ympärillä käytyä tutkimusta ja tarkastelen hahmon maskuliinisuutta sekä tämän suhteita muihin evankeliumin henkilöihin maskuliinisuustutkimusta apuna käyttäen. Näiden avulla pohdin, *näyttäytyykö lempiopetuslapsi evankeliumissa maskuliinisena ja muuttaako tämä näkökulma käsitystämme lempiopetuslapsesta.*

Maskuliinisuus on jotain, mitä meissä kaikissa on, sukupuolestamme riippumatta. Meillä kaikilla on jonkinlaista kokemusta maskuliinisuudesta. Maskuliinisuus kuitenkin elää yhteiskunnan ja ihmisten mukana, eikä nykymaskuliinisuudella välttämättä ole samoja ihanteita kuin ajanlaskun alun Lähi-idässä. Tämä kaikki tekee siitä valtavan mielenkiintoisen tutkimuskulman lempiopetuslapseen.

Jeesuksen maskuliinisuutta on tutkittu jonkin verran, ja siitä on tehty mielenkiintoisia havaintoja. Lempiopetuslapsen kanssa samanlainen tarkastelu tuntuu mielekkäältä, tosin materiaalin niukkuus tekee maskuliinisuuden tarkastelemisesta haastavaa. Lempiopetuslapsi on kuitenkin paikalla evankeliumin tärkeimmissä hetkissä ja mahdollisesti koko evankeliumin kirjoittaja.

Tutkielmani tärkeimpiä kysymyksiä ovat:

- Miten lempiopetuslapsen maskuliinisuus näkyy Johanneksen evankeliumissa?
- Miten lempiopetuslapsen maskuliinisuus vertautuu Jeesukseen, muihin opetuslapsiin ja muihin ihmisiin?
- Miten tämä kaikki vaikuttaa näkemykseemme lempiopetuslapsesta?

Tutkielmani alkaa maskuliinisuuden ja maskuliinisuustutkimuksen esittelyllä ja tutkimuskysymysten kannalta tärkeillä teorioilla ja välineillä. Tämän jälkeen tarkastelen maskuliinisuutta ajanlaskun alun kreikkalais-roomalaisessa yhteiskunnassa. Kolmannessa

luvussa taustoitan Johanneksen evankeliumia ja esittelen kohta kohdalta ne jakeet, joissa lempiopetuslapsi esiintyy. Luvussa neljä kokoan maskuliinisuustutkimusta apuna käyttäen lempiopetuslapsen maskuliinisuuteen liittyvät asiat yhteen ja vertailen muihin evankeliumin hahmoihin. Lainaukset Raamatusta ovat vuoden 1992 Kirkkoraamatusta ellei toisin ole mainittu.

2 ”Miehet on miehiä!”

2.1 Maskuliinisuustutkimus

Feminististä raamatuntutkimusta on tehty jo pitkään. Voidaan tietysti sanoa, että lähes kaikki muu raamatuntutkimus on miestutkimusta, sillä Raamatun maailma on niin patriarkaalinen, että Raamatun teksteistä päätyy tutkittavaksi etupäässä miehiä ja miesvaltaisia rakenteita. Kuitenkin varsinainen maskuliinisuuteen liittyvä raamatuntutkimus on melko uutta: ensimmäiset tutkimukset ilmestyivät vasta 1990-luvulla. Maskuliinisuustutkimus tutkii mieheyttä mutta myös sukupuolen vaikutusta mieheyteen. Se pyrkii lisäksi problematisoimaan vallitsevia ja mahdollisesti haitallisia tapoja olla mies.¹

Maskuliinisuudelle on vaikeaa antaa yhtä, joka paikassa ja ajassa pätevää määritelmää. Maskuliinisuus on aina suhteessa muihin ihmisiin, mutta lisäksi se on aina määriteltävä kontekstin mukaan uudestaan. Eri ihmisillä, eri aikakausina ja eri kulttuureissa voi olla hyvinkin eriävät näkemykset siitä, mikä on maskuliinista. Maskuliinisuutta tutkittaessa on hyvä ymmärtää, että harvoin yhdessä kulttuurissakaan on vain yhtä vallalla olevaa maskuliinisuutta vaan useita ihanteita, jotka elävät ja vaikuttavat samanaikaisesti. Nämä maskuliinisuudet eivät kuitenkaan yleensä ole samanarvoisia, vaan jotkin maskuliinisuusihanteet ovat arvostetumpia kuin toiset. Kulttuurin siitä maskuliinisuusihanteesta, joka on johtavassa asemassa, käytetään termiä hegemoninen maskuliinisuus.²

Maskuliinisuus liittyy väistämättä miehiin, vaikka varsinaisesti se ei ole sidoksissa sukupuoleen: myös nainen voi käyttäytyä maskuliinisesti, ja hänet voidaan nähdä miehekkäänä. Colleen Conway on määritellyt maskuliinisuutta niin, että se ei olekaan olemista vaan tekemistä, kuitenkin niin, että kaikki miesten tekemät asiat eivät ole välttämättä maskuliinisia.³ Tästä syystä onkin syytä erottaa toisistaan miespuolinen toimijuus ja maskuliininen performanssi. Maskuliininen toimijuus käsittää toiminnan, jota tekee mieheksi

¹ Asikainen 2019, 133.

² Asikainen 2019, 135.

³ Conway 2008, 9.

identifioitunut henkilö. Maskuliininen performanssi sen sijaan on hegemonisen maskuliinisuuden ihanteiden toteuttamista, ja se on mahdollista toimijan sukupuolesta riippumatta.⁴ Maskuliininen ihminen ei siis tee asioita siksi, että on maskuliininen, vaan hän on maskuliininen, koska toimii tietyllä tavalla. Maskuliinisuus ei myöskään viittaa ainoastaan siihen, mikä kulttuurissa koetaan miehekkäänä, vaan myös siihen, miten kulttuurissa myös miehen oletetaan tekevän, tuntevan ja puhuvan. Maskuliinisuus on tietynlainen miehen ideaali, jota kohti miesten ja poikien on lähes pakottavasti pyrittävä, sillä yhteisöstä muodostuva paine on yleensä melko suuri. Miehisyyden ideaalit voivat kuitenkin muuttua ajan ja kulttuurin myötä.⁵

Nykypäivänä länsimaisessa yhteiskunnassa valkoihoisella, heteroseksuaalisella, ylempään keskiluokkaan kuuluvalla miehellä on parhaimmat mahdollisuudet täyttää jonkin hegemonisen maskuliinisuuden ihanteet. Miehiä on kuitenkin kaikenlaisia, ja suuren osan onkin vaikeaa täyttää hegemonisten maskuliinisuuksien määritelmiä. Miehekkäimmissäkin miehissä sallitaan aavistus ensisijaisesti naisiin liitettävää feminiinisyyttä, kuitenkin niin, että maskuliinisuutta on riittävästi enemmän. Tämän riittävyyden osoittaminen tuo ymmärrettäväksi erilaiset kilpailut, mittelöt ja väkivaltaisuudet, joissa otetaan miehistä mittaa. Maskuliinisuus on ansaittava muilta, ja sitä pitää ylläpitää.⁶

Raewyn Connell jaottelee hegemonisen maskuliinisuuden ulkopuolelle jäävät maskuliinisuudet kolmeen alaryhmää: *alisteiset maskuliinisuudet*, *marginaaliset maskuliinisuudet* sekä *kannattajat*. *Alisteiset maskuliinisuudet* ovat nimensä mukaisesti alisteisessa asemassa hegemoniseen maskuliinisuuteen, koska he eivät pysty tai ole halukkaita täyttämään hegemonisen maskuliinisuuden määreitä. Heteroseksuaalisuus on yksi tärkeä ja yleinen hegemonisen maskuliinisuuden määre, jolloin muunlaista seksuaalisuutta toteuttavat miehet katsotaan alisteisiksi. *Marginaaliset maskuliinisuudet* ovat joko tietoisesti tai tahtomattaan sivuutettu syrjään hegemonisesta maskuliinisuudesta. Tällaisia voivat olla nykypäivänä esimerkiksi koti-isät, jotka jäävät helposti marginaaliin, mutta eivät jää alisteisiksi, sillä he kuitenkin osoittavat heteroseksuaalisuuttaan. Vaikka kaikki miehet eivät pystykään täyttämään hegemonisen maskuliinisuuden ihanteita, on heidän kuitenkin hyödyllistä *kannattaa* niitä, sillä hegemoniset maskuliinisuudet ylläpitävät valta-asemaa

⁴ Nissinen 2020, 49–50.

⁵ Connell 2005, 76–81; Jokinen 2003, 10.

⁶ Jokinen 2003, 10.

suhteessa naisiin ja alisteisiin miehiin. Näin hekin pääsevät osallisiksi ainakin osasta vallasta, tai ainakin heillä on parempi kulttuurinen ja sosiaalinen asema kuin naisilla.⁷

Vallan keskittyminen miehille näkyy siinä, että yhteiskunnan poliittinen ja taloudellinen eliitti koostuu lähes yksinomaan miehistä. Järjestyksen valvonta ja rangaistuslaitokset ovat myös suureksi osaksi miesten hallussa. Vaikka vankilan johtaja olisikin nainen, on järjestys ja kulttuuri kuitenkin usein miehinen. Samoin kotona ja vapaa-ajalla valta usein keskittyy miehille ja naiset jäävät vallan käytön kohteiksi. Tämä ei tarkoita kuitenkaan, että kaikilla miehillä olisi valtaa, vaan valta assosioituu helposti miehiin. Vallankäytöllä myös rakennetaan maskuliinista identiteettiä: valtaa käyttävä ihminen on maskuliininen. Pohjoismaissa ja muissakin länsimaissa maskuliinisuuden hegemoniaa on viime aikoina onnistuttu tasa-arvoistamaan sekä politiikassa että muussa elämässä. Kuitenkin sukupuolten välinen tasa-arvo hyväksytään paikoin vain pakon edessä ja periaatteessa, ja maskuliinisuuden valta-asema elää sitkeästi.⁸

2.2 Raamatun ajan kreikkalais-roomalainen maskuliinisuus

Yllä eritellyt näkökulmat maskuliinisuuteen ovat olleet varsin hedelmällisiä tutkittaessa maskuliinisuuksia eri aikakausina ja eri kulttuureissa. Myös Uuden testamentin kirjoittamisen aikakauden kreikkalais-roomalaisesta kulttuurista on voitu tehdä mielenkiintoisia havaintoja hegemonisen maskuliinisuuden käsitteitä hyväksi käyttäen. Esimerkiksi synoptisten evankeliumien näkemykset Jeesuksen maskuliinisuudesta ovat avanneet evankeliumien eroja mielenkiintoisella tavalla.⁹

Maskuliinisuustutkimus on saanut myös kritiikkiä. Raamatun ajalta voidaan tutkia ainoastaan vanhoja tekstejä ja niiden esille tuomaa maskuliinisuutta. Ne antavat kuitenkin varsin yksipuolisen kuvan tuon ajan ihmisistä. Ainakin alempi luokka ja naiset, siis valtaosa ihmisistä, jää väistämättä pimentoon. Toisaalta hegemonisen maskuliinisuuden olemukseen kuuluu, että myös muut miehet kannattavat sitä jollain tapaa.¹⁰ On myös syytä muistaa, että kristinusko ei ollut ensimmäisellä vuosisadalla kreikkalais-roomalaisessa maailmassa hegemonisessa asemassa. Evankeliumeista ja muista varhaiskristillisistä teksteistä löytyvät maskuliinisuusihanteet eivät vastaa suoraan kreikkalais-roomalaisia maskuliinisuusihanteita. Kuitenkin kristittyjen ajatukset mieheydestä voivat heijastella hegemonisen käsityksen ihanteita, ja kristittyjen joukossa on voinut olla hegemonisten maskuliinisuuksien kannattajia.

⁷ Jokinen 2003, 17–18.

⁸ Jokinen 2003, 17.

⁹ Asikainen 2019, 133–150.

¹⁰ Conway 2008, 12.

On myös mahdollista, että varhaisten kristittyjen maskuliinisuushanteet erosivat suurestikin hegemonisesta maskuliinisuudesta, minkä vuoksi he haluavat esittää oman, vapaaehtoisesti marginaalisen näkemyksensä maskuliinisuudesta.¹¹

Antiikin sukupuoli-ihanteet olivat selvästi varsin erilaisia kuin nykypäivänä. On kuitenkin säilynyt suhteellisen runsaasti antiikin filosofisia tekstejä, joissa keskustellaan siitä, miten miehen tulee käyttäytyä ja mikä on maskuliinista. Näiden keskustelujen avulla on mahdollista tarkastella antiikin hegemonisia maskuliinisuuksia. Tutkijoilla on erilaisia näkökulmia, joista he ovat tekstejä tarkastelleet, mutta kuitenkin lähes jokaisessa tulkinnessa antiikin miesihanteessa tehdään ero naiseen. Stereotyyppisesti naista pidettiin heikkona, irrationaalisenä, pelkurimaisena ja taikauskoisena. Lisäksi naisen katsottiin olevan kyvytön hillitsemään itseään seksin, ruuan tai tunteiden kanssa. Toki myönnettiin, että nämä olivat stereotyyppioita, eivätkä kaikki naiset olleet tällaisia. Miesten näkökulmasta löytyi ihanteellisiakin naisia, jotka olivat siveitä, vaatimattomia ja uskollisia. Stereotyyppisen naisen vastakohtaa edusti mies, joka oli muun muassa voimakas, järkevä ja rohkea.¹²

Antiikin ihmiset näkivät maailman jakaantuvan kahtia maskuliiniseen ja feminiiniseen puoleen. Molemmilla sukupuolilla oli oma paikkansa, roolinsa ja tehtävänsä. Jopa esineet saattoivat olla sopivia vain toiselle sukupuolelle. J. H. Neyrey on tulkinnut antiikin filosofeista Aristotelesta, Filonia, Hieroklesta ja Ksenofonia, ja huomannut, että he jakavat usein miehen ja naisen roolit ulkoiseen ja sisäiseen, kotiin ja ulkoelämään, julkiseen ja yksityiseen. Miehellä on suotu voimaa ja rohkeutta, jotta hän voisi kylvää maata, toimia politiikassa sekä puolustaa kotia sen ulkopuolella. Naisella taas on sellainen luonne, joka sopii kodin pitämiseen turvallisena sen sisäpuolelta, muun muassa jälkeläisten kasvatuksen ja ruuan valmistamisen muodossa. Molemmille nähdään oma paikkansa, ja molempia tarvitaan, mutta eri paikoissa ja eri tehtävissä.¹³

Samanlainen jako ulkopuoliseen ja sisäpuoliseen voitiin löytää myös ihmisten sukuelimistä. Galenos, joka toimi lääkärinä ja kirjailijana toisella vuosisadalla ajanlaskun jälkeen, näki naisen sukuelimet samanlaisina kuin miehen, mutta ainoana erona oli se, että ne olivat kehon sisäpuolella.¹⁴

Toisen näkökulman aiheeseen antaa Colleen Conway, joka väittää antiikin maailmassa miehyuden olleen ennemminkin portaaton asteikko täydellisestä miehuuden kuvasta alaspäin vähemmän miehisiin asioihin. Huipulla oli Jumala. Naista ei ajateltu varsinaisesti miehen

¹¹ Asikainen 2019, 137.

¹² Asikainen 2019, 138.

¹³ Neyrey 2003, 44.

vastakohtana, vaan epätäydellisenä miehenä. Conwaykin siteeraa Galenosta, jonka mielestä nainen on syntynyt, koska jossakin kohdassa lisääntymistä jokin on mennyt pieleen. Tällaisena epämuodostumanakin nainen on kuitenkin hyödyllinen, sillä häntä tarvitaan edelleen lisääntymisessä. Koska nainen ei ollut varsinaisesti erilainen miehestä, miehillä oli jatkuva paine pitää miehisyyttä yllä, sillä mikään ei estänyt miestä luisumasta asteikolla alaspäin kohti naisen asemaa.¹⁵

Maskuliinisuus oli ennen kaikkea miehistä eikä naisellista, vapaata eikä orjuutettua, määräävää eikä määrättyä, roomalaista tai kreikkalaista eikä barbaarista. Näiden käytännössä syntymäominaisuuksien lisäksi miehuusasteikossa korkealla pysyi tiettyjen hyveiden ja luonteenpiirteiden perusteella. Yksi tärkeimmistä ominaisuuksista miehellä oli itsensä ja toisten hallinta. Omat tunteet ja erityisesti himot tuli pystyä pitämään kurissa, samoin muut ihmiset. Toisia ihmisiä hallittiin joko argumentoimalla ja järjellä tai fyysisellä voimalla. Itsensä hillitsemisessäkin katsottiin olevan pääajatuksena, ettei ole mahdollista johtaa muita, jos ei ole tarvittavaa kontrollia itsestäänkään.¹⁶ Etenkin seksuaalinen himo nähtiin naisellisena. Antiikin teksteissä oli hyvin yleistä vastapuolen mustamaalaaminen erilaisilla seksuaalisilla paheilla ja säädyttömyyksillä. Myös varhaisia kristittyjä syytettiin muun muassa siitä, että he yöllisten kokousten päätteeksi harjoittivat rajoittamatonta seksiä, johon kaikki ja kaiken ikäiset osallistuivat.¹⁷

Toinen tärkeä ominaisuus miehellä antiikin kreikkalais-roomalaisessa yhteiskunnassa oli rohkeus. Kuvaavaa on, että sekä kreikan että latinan miestä tarkoittavat sanat, *andreia* ja *virtus*, tarkoittavat myös rohkeutta. Rohkeuden määritelmä kuitenkin vaihteli: toisille se tarkoitti hyökkäyssodassa osoitettua rohkeutta ja toisille peräänantamattomuutta ja kestävyyttä vaikeissa tilanteissa. ”Tärkeintä ei ole, kuinka kovaa lyö, vaan kuinka kovia iskuja voi ottaa vastaan ja jatkaa yhä eteenpäin.”¹⁸ Kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa nämä kaksi miesihannetta, kovaa lyövä ja ihmisiä kontrolloiva sekä iskuja vastaanottava ja itsensä hillitsevä, näyttävätkin kilpailleen.¹⁹

Ylipäätään hyveellisyys nähtiin miehekkäänä. Myös englannin kielen sana *virtue* johtuu kreikan sanasta *virtus*. Tärkeimpiä hyveitä olivat muiden muassa viisaus, itsehillintä, oikeudenmukaisuus, jalomielisyys ja anteliaisuus. Myös hurskaus ja jumalanpelko katsottiin

¹⁴ Neyrey 2003, 51.

¹⁵ Conway 2003, 164.

¹⁶ Conway 2003, 165.

¹⁷ Dunderberg 2015, 23.

¹⁸ Sylvester Stallone elokuvassa Rocky Balboa. Oma vapaa suomennos.

¹⁹ Asikainen 2019, 138.

miehelle tyypilliseksi ominaisuudeksi, joka ulottui myös tarkoittamaan kuuliaisuutta vanhemmille.²⁰

Tunteet ovat ihmiselle luontaisia. Samalla tavalla kuin rohkeuden tulkinnassa, kaksi koulukuntaa näyttää kilpailleen siinä, kuinka paljon tunteita sai näyttää. Evankeliumien kirjoittamisen aikaan stoalaisuus oli filosofisista suuntauksista suurimpia. Stoalaisen teorian mukaan ihmisten tunteen muodostuvat kaksivaiheisesti. Esitunteet (προπάθειαι) muodostuvat nimensä mukaisesti ensin ja ovat tahdosta riippumattomia. Esitunteet voivat aiheuttaa jopa fyysisiä reaktioita kuten kyyneleitä. Esitunnetta seuraa varsinainen tunne, joka on tahdonalainen valinta seurata esitunteen aikana syntynyttä propositiota. Esimerkiksi: minua loukattiin, maksan takaisin. Stoalaisten mukaan tunteikas ihminen ei kyennytkään rationaalisuuteen eikä itsehillintään. Koska tunteita ei voinut hillitä, oli stoalaisista parempi tukahduttaa tunteet kokonaan.²¹

Kaikki eivät olleet stoalaisten kanssa samaa mieltä, vaan toinen koulukunta löytyi peripateetikoista, Aristoteleen seuraajista. Heidän mukaansa tunteita ja etenkin himoja tuli hillitä ja tasoittaa. Sekä liiallinen että liian vähäinen tunne olivat molemmat vääriä: tuli löytää keskitie. Esimerkiksi kaikki ymmärtävät mihin liiallinen viha voi johtaa, ja liian vähäinen viha voi johtaa väärinkohteluun ja epäoikeudenmukaisuuksiin. Tarvitaan siis hellävaraisuutta (πραότης). Oli oltava vihainen oikeille ihmisille, oikealla tavalla, oikealla hetkellä ja oikean pituisen ajan. Peripateetikkojen ajattelutapaa stoalainen Cicero piti epämiehekkäänä.²²

Suhde itkemiseen oli myös suhteellisen kaksijakoinen. Varsin yleisesti sitä pidettiin naisellisena ja alemman luokan miehille tyypillisenä. Naisilta saatettiin jopa odottaa itkua hautajaisrituaaleissa. Stoalaisen perinteen mukaan suru ja murhe heikentävät miestä, mutta kyyneleet voivat kuitenkin kuulua esitunteisiin. Peripateetikoista hillitty suru ja itkeminen ei välttämättä ollut paheksuttavaa, vaan ainoastaan ylimitoitettu parkuminen teki miehestä naismaisen.²³

Nykypäivän länsimaisessa maailmassa homoseksuaalisuus on yksi alisteisen maskuliinisuuden muodoista. Samasukupuolinen seksi ei ollut täysin vierasta antiikin aikanaan, mutta termin 'homoseksuaalisuus' alkuperä on 1800-luvun Saksassa, joten sen käyttäminen antiikin ajan kreikkalais-roomalaisen yhteiskunnan ihmisten yhteydessä on vaikeaa tai jopa mahdotonta. Raamatussa ei ole yhtään termiä, jonka voisi kääntää 'homoseksuaalisuudeksi' – ei myöskään 'heteroseksuaalisuudeksi'. Kreikkalais-roomalaisessa

²⁰ Asikainen 2019, 30.

²¹ Asikainen 2018, 134–135. Knuuttila 2004, 57–62.

²² Asikainen 2018, 135–136. Cicero 2002, 4.38.

yhteiskunnassa sukupuoliyhteydessä olevien sukupuolella ei ollut niinkään väliä. Sukupuolen sijaan ero tehtiin aktiivisen ja passiivisen osapuolen välillä. Maskuliinisen miehen tuli olla aktiivinen osapuoli, kun taas passiivinen vastaanottava osapuoli sai feminiinin leiman. Tärkeintä oli pitää kontrolli muihin ja itseensä: jopa oman vaimon liiallinen himoitseminen katsottiin epämaskuliiniseksi.²⁴

3 Jota Jeesus rakasti

3.1 Johanneksen evankeliumin taustaa ja ominaispiirteitä

Johanneksen evankeliumi on Raamatun evankeliumeista monellakin tapaa erityislaatuinen. Ensinnäkin evankeliumin kertomustyylillä laajoine kokonaisuuksineen poikkeaa synoptisten evankeliumien tyypistetyimmästä tyylistä. Tämän voi huomata erityisesti ihmekertomuksista, jotka Johanneksen evankeliumissa lähes poikkeuksetta toimivat johdantona Jeesuksen pitkille puheille tai kiistakeskusteluille. Ainoastaan kertomukset Kaanaan häiden viini-ihmeestä (Joh. 2:1–12) ja kuninkaan virkamiehen pojan parantamisesta (Joh. 4:43–54) mukailevat synoptikkojen pelkistetympää tyyliä.²⁵

Johanneksen evankeliumin laajoja kertomuksia on useaan otteeseen jaettu myös kohtauksiin, mikä käy esimerkillisesti ilmi kertomuksessa sokeana syntyneen parantamisesta (Joh. 9:1–41). Kertomuksessa Jeesuksen parannusihme toimii lähinnä tapahtumaketjun käynnistäjänä, josta seuraa joukko kohtauksia, joissa Jeesus ei ole enää itse mukana lainkaan. Ensin sokea kertoo parantumisestaan tuttavilleen (Joh. 9:8–12), minkä jälkeen hänet viedään fariseusten tutkittavaksi (Joh. 9:13–17). Sitten juutalaiset kuulustelevat sokean vanhempia (Joh. 9:18–23), kuulustelevat sokeaa toistamiseen ja karkottavat hänet joukostaan (Joh. 9:24–34). Vasta luvun lopussa (Joh. 9:35–39) Jeesus ja sokea tapaavat uudestaan, minkä jälkeen Jeesus puhuu pitkästi fariseuksille (Joh. 9:40–10:21). Toisinaan tarinankerronnassa syntyy epäjohdonmukaisuuksia. Jakeessa Joh. 9:40 käy yllättäen ilmi, että paikalla oli myös fariseuksia, joiden kanssa Jeesus alkaa puhua. Samoin käy jakeessa Joh. 5:17, jossa Jeesus vastaa juutalaisille, vaikka heidän kohtaamistaan ei ole alustettu.²⁶

Myös lukuisat väärinkäsitykset ovat Johanneksen evankeliumin tyyllille ominaisia. Jeesus puhuu usein metaforisesti tai kaksimerkityksellisesti, tai merkitys jää muuten vain kuulijalle epäselväksi. Keskustelukumppani ymmärtääkin Jeesuksen sanat väärin tai liian kirjaimellisesti, minkä jälkeen Jeesus selittää, mitä oikeasti tarkoitti. Väärinkäsityksiä

²³ Asikainen 2018, 137–139.

²⁴ Asikainen 2019, 32–33; Nissinen 1998, 123–124.

²⁵ Dunderberg 2007, 274.

tapahtuu sekä Jeesuksen vastustajille että seuraajille. Esimerkiksi jakeissa Joh. 2:20–21 juutalaiset eivät ymmärrä Jeesuksen puhuvan oman ruumiinsa temppeleistä, ja jakeessa Joh. 16:18 opetuslapset ihmettelevät Jeesuksen sanoja: ”Vielä vähän aikaa, ettekä te näe minua, taas vähän aikaa, ja te näette minut jälleen.” Vaikka useimmiten lukijan voi olettaa ymmärtävän Jeesuksen sanat, myös kertoja saattaa antaa selityksen suoraan lukijalle, kuten kohdassa Joh. 11:13 tai aivan evankeliumin lopussa (Joh. 21:23), jossa Jeesuksen sanoista syntyi ”veljien keskuudessa” käsitys lempiopetuslapsen kuolemattomuudesta.²⁷

Johanneksen evankeliumin väärinkäsityksillä on monta tehtävää. Ne antavat ensinnäkin Jeesukselle mahdollisuuden syventää ja jatkaa opetustaan. Väärinkäsitysten avulla lukijalle käy myös ilmi, että evankeliumissa käytetään metaforista kieltä. Samalla lukijaa opetetaan ymmärtämään tällaista kieltä, jolloin lukijasta tehdään sisäpiirin jäsen.²⁸

Kuten kaikissa muissakin evankeliumeissa, on Johanneksen evankeliumissakin *kaikkitietävä kertoja*, joka tietää ja kertoo lukijalle asioita, joita ei kukaan todellisessa elämässä voisi tietää. Kertoja tietää esimerkiksi, mitä Jeesus tiesi tai aikoo ja mitä opetuslapset tai fariseukset ajattelivat. Erityisen selvästi tämä näkyy silloin, kun Jeesus tai opetuslapset eivät ole paikalla. Kaikkitietävä kertoja on kertovalle kirjallisuudelle ominainen kertojatyyppi. Evankeliumin loppuun on sijoitettu niin sanottu *kirjoittajafiktio*, eli tekstin sisäinen kertomus tekstin synnystä: yksi Jeesuksen opetuslapsista on kirjoittanut evankeliumin. Tällä korostetaan kirjoittajan todistuksen luotettavuutta. Johanneksen evankeliumin kertojalle on lisäksi tyypillistä tarinan keskeyttäminen ja jonkin lisäselvityksen antaminen. Kertoja esimerkiksi kääntää useassa kohtaa hepreaa tai arameaa kreikaksi (Joh. 1:38) tai selittää juutalaisia tapoja (Joh. 2:6). Tällaiset huomautukset sekä aiemmin kerrottujen asioiden oikaisut ovat niin kutsuttuja *kertojakommentteja*.²⁹ Välillä kertojakommentit ovat sisällöltään jopa hieman ongelmallisia, kuten jakeessa Joh. 4:2, jossa korjataan edellistä jaetta ja kerrotaan vain Jeesuksen opetuslasten kastaneen ihmisiä.³⁰

Johanneksen evankeliumin kieli on koinee-kreikkaa ja sanastoltaan suhteellisen yksinkertaista ja suppeaa. Teemat toistuvat useaan otteeseen evankeliumin aikana, mikä selittää osaltaan sanaston suppeutta. Monilta tyylliseikoiltaan Johanneksen evankeliumi vertautuu hyvin hellenistisen ajan muuhun kirjallisuuteen. Eräs tyypillinen piirre Johanneksen evankeliumille on suuri määrä asyndeettisiä lauseita. Näitä lauseita ei ole siis sidottu toisiinsa

²⁶ Dunderberg 2007, 275–276.

²⁷ Dunderberg 2007, 276–277; Stibbe 1992, 18.

²⁸ Dunderberg 2007, 277.

²⁹ Dunderberg 2007, 277; Stibbe 1992, 20.

³⁰ Dunderberg 2007, 287.

sidepartikkeleilla, kuten δὲ tai γὰρ.³¹ Evankeliumin on epäilty olevan kreikankielinen käännös arameankielisestä teoksesta, mutta tämä tuskin pitää paikkaansa. Asyndeettiset lauseet ovat todennäköisempiä arameankieliselle teokselle mutta ovat tyyliltään mahdollisia myös kreikankieliselle tekstille. Kirjoittajan tapa selittää arameankielisiä termejä lukijalle viittaa arameankielisyyteen, mutta myös muut evankelistat tekevät tätä jonkin verran. Jokin kirjoittajan lähteistä on mahdollisesti ollut arameankielinen. Ainakin voidaan sanoa, että kirjoittajalla on ollut huomattavan tarkkaa tietoa Jerusalemissa, sen etäisyyksistä, sijainneista ja paikoista. Evankelista kertoo esimerkiksi Betesdan altaasta ja sen ympärillä olevista viidestä pylväskäytävästä tarkkuudella, joka tuntuu jopa turhan tarkalta (Joh. 5:2).³²

Johanneksen evankeliumin kirjoittamisajankohta ajoitetaan yleensä ensimmäisen ja toisen vuosisadan vaihteeseen.³³ Varhaisimmatkin arvelut ovat kuitenkin huomattavasti Jeesuksen elinaikaa myöhäisempiä. Mahdollisesti lähes vuosisadan aikana maailma muuttui paljon, esimerkiksi Jerusalemin temppeli tuhottiin vuonna 70 jaa. Ennemmin kuin Jeesuksen ajan maailmasta, Johanneksen evankeliumi kertoo kirjoitusajankohdan maailmasta ja siitä yhteisöstä, jossa se on kirjoitettu.³⁴ Vaikka täyttä yksimielisyyttä ei asiasta tutkijoiden keskuudessa olekaan, niin monet tutkijat pitävät mahdollisena Johanneksen evankeliumin ja Johanneksen kirjeiden olevan kirjoitettu samassa *johannekselaisessa yhteisössä*. Tämä selittäisi ainakin Raimo Hakolan mukaan tekstien väliset yhteneväisyydet muun muassa kielessä, tyylissä ja teologisessa maailmankuvassa.³⁵ Johanneksen evankeliumissa mainitun lempiopetuslapsen uskotaan myös olleen johannekselaisessa yhteisössä tärkeässä roolissa tai jopa sen perustaja ja johtaja. Ismo Dunderbergin mukaan tämän tulkinnan ongelmana on kuitenkin se, ettei Johanneksen kirjeissä mainita lempiopetuslasta ollenkaan.³⁶

Kuka sitten on kirjoittanut Johanneksen evankeliumin? Itse evankeliumi antaa siihen vain varsin mysteerisen vastauksen. Evankeliumissa esiintyy neljässä eri kohdassa salaperäinen opetuslapsi, jota ei nimetä ollenkaan: hänet esitellään sinä opetuslapsena, jota Jeesus rakasti (ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς). Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että kaikissa muissa kohdissa lempiopetuslapsesta puhuttaessa rakastamisesta käytetään verbiä ἀγαπάω, paitsi yhdessä kohdassa (Joh. 20:2) käytetään verbiä φιλέω. Tämä viittaa mahdollisesti siihen, etteivät lempiopetuslapsen asema ja nimitys olleet vielä täysin vakiintuneet yhteisössä. Esther De Boerin mielestä ei ole täysin poissuljettua, että kyseessä

³¹ Dunderberg 2007, 278.

³² Bernard & McNeile 1929, 78–79; Stibbe 1992, 78.

³³ Dunderberg 2007, 306.

³⁴ Brown 1988, 41.

³⁵ Hakola 2015, 68–69.

olisi aivan toinen opetuslapsi, jota Jeesus myös rakasti. Kreikankielinen alkuteksti mahdollistaa myös tällaisen tulkinnan, ja esimerkiksi vuoden 1933/1938 raamatunkäännös jättää tämän mahdollisuuden auki: ”Niin hän riensi pois ja tuli Simon Pietarin luo ja *sen toisen opetuslapsen* luo, joka oli Jeesukselle rakas.” (Joh. 20:2.)³⁷

Ensimmäisen kerran lempiopetuslapsi esiintyy evankeliumissa pääsiäisateriaalla, sitten ristin juurella, Pietarin kanssa haudalla ja viimeiseksi Jeesuksen ilmestyessä opetuslapsille Pietarin kalansaaliin yhteydessä. Vasta evankeliumin viimeisessä luvussa paljastetaan, että tämä erityinen henkilö on kirjoittanut koko evankeliumin.

Johanneksen evankeliumin päätösluku (Joh. 21) on kuitenkin ongelmallinen, sillä jo edellinen luku päättyy luonteviin lopetussanoihin: ”Monia muitakin tunnustekoja Jeesus teki opetuslastensa nähden, mutta niistä ei ole kerrottu tässä kirjassa. Tämä on kirjoitettu siksi, että te uskoisitte Jeesuksen olevan Kristus, Jumalan Poika, ja että teillä, kun uskotte, olisi elämä hänen nimensä tähden.” (Joh. 20:30–31.) Viimeisen luvun viimeisessä jakeessa on vielä toistettu sama asia: ”Paljon muutakin Jeesus teki – –.”³⁸

Varsin yleisesti lukua 21 on pidetty myöhempänä lisäyksenä. Tähän viittaa erityisesti jae Joh. 21:23, jossa puhutaan ”veljistä”, joiden keskuudessa levisi käsitys lempiopetuslapsen kuolemattomuudesta. Jos tällaisia huhuja on liikkunut lempiopetuslapsesta, niin tämän lopulta kuoltua on mahdollisesti jouduttu selittämään se jollakin tavalla evankeliumin lopussa.³⁹ Tähän jakeeseen kiteytyy useiden tutkijoiden päätelmä siitä, että lempiopetuslapsi oli johannekselaisen yhteisön merkittävä jäsen tai jopa perustaja. Ismo Dunderbergin mielestä jakeen merkitys tässä mielessä on tosin ylikorostunut. Hänen mukaansa lempiopetuslapsen ympärillä leijuvat huhut ovat luultavammin saaneet alkunsa paruosian viivästymisestä.⁴⁰

Yhä useamman tutkijan mielestä ei ole tarpeeksi perusteluja sille, että evankeliumi olisi loppunut lukuun 20. Esimerkiksi Paul Minearin mukaan jakeilla Joh. 20:30–31 viitataan edelliseen tarinaan Tuomaasta ja annetaan sille päätös. On myös muita viitteitä siitä, että luku 21 kuuluisi alun perinkin evankeliumiin. Esimerkiksi mikään varhaisista käsikirjoituksista ei lopu lukuun 20. Luvun 21 sanasto ja kieli ovat myös suhteellisen samankaltaisia muuhun evankeliumiin nähden. Tästä eri tutkijat tekevät kuitenkin omat johtopäätöksensä. Michael Cardin mielestä päätösluvun sisältämät fraasit ja sanasto, jotka eivät esiinny muualla evankeliumissa, viittaavat eri kirjoittajaan ja kirjoitusajankohtaan. Paul Minear taas on sitä

³⁶ Dunderberg 2006, 127.

³⁷ Dunderberg 2006, 133; De Boer 2006, 181–183.

³⁸ Culpepper 1994, 56.

³⁹ Stibbe 1992, 80.

⁴⁰ Dunderberg 2006, 123–125.

mieltä, että kieli on tarpeeksi yhdenmukaista ollakseen saman kirjoittajan. Minear huomauttaa myös, että Pietarin ja lempiopetuslapsen yhteinen tarina jää kesken luvussa 20, mikäli kirjoittaja ei ole aikonut kirjoittaa lukua 21. Molemmat opetuslapset ovat olleet kovin keskeisessä roolissa evankeliumin aikana, minkä vuoksi ”kotiin lähteminen” tyhjältä haudalta tuntuu lukijasta antikliimaattiselta.⁴¹

Evankeliumin lopusta voi löytää toisenkin kummallisen seikan. Samassa jakeessa (Joh. 21:24), jossa kerrotaan yksikön kolmatta persoonaa käyttäen lempiopetuslapsen kirjoittaneen koko evankeliumin, vihjataan monikkoa käyttäen, että takana on jokin laajempi toimituskunta: ”Hän on tämän kirjoittanut, ja *me* tiedämme, että *hänen* todistuksensa on luotettava.” Seuraavassa jakeessa verbi οἶμαί on yllättäen yksikön ensimmäisessä persoonassa: ”– – *luulen*, etteivät koko maailmaan mahtuisi ne kirjat, jotka pitäisi kirjoittaa.” Monien tutkijoiden mukaan⁴² lempiopetuslapsi on selvästi vain evankeliumin auktoriteetti ja lähde, mutta hän ei ole itse varsinaisesti kirjoittanut evankeliumia. Stibben mielestä jakeen 24 sanoja ”hän on tämän kirjoittanut” ei pidä ottaa kirjaimellisesti, vaan hänestä kyseessä on sisäistekijä (implied author), joka on tekstin sisäinen hypoteettinen tekijähahmo, jota ei pidä sekoittaa varsinaiseen kirjoittajaan.⁴³

3.2 Lempiopetuslapsi

3.2.1 Miksi hän on erityinen?

Lempiopetuslapsi kuvataan tärkeässä roolissa Jeesuksen elämän merkittävimmillä hetkillä. Pääsiäisateriaalla hän lepää Jeesuksen syliä vasten, ja ristillä Jeesus nimeää hänet äitinsä pojaksi, ja äitinsä Jeesus nimeää lempiopetuslapsen äidiksi. Lempiopetuslapsi ja Pietari ovat ensimmäiset miehet tyhjällä haudalla. Lempiopetuslapsi on myös ensimmäinen, joka tunnistaa ylösnousseen Jeesuksen Pietarin kalansaaliin jälkeen. Näiden tarinoiden avulla tälle yhdelle opetuslapselle annetaan valtuudet todistaa luotettavasti evankeliumia: ”Se, joka tämän näki, on todistanut siitä, jotta tekin uskoisitte. Hänen todistuksensa on luotettava, ja hän tietää puhuvansa totta.” (Joh. 19:35.)⁴⁴

Jäähyväispuheessaan (Joh. 14–17) Jeesus ilmaisee rakastavansa kaikkia omiaan. Tätä valtavaa rakkautta hän on osoittanut hieman aiemmin pesemällä opetuslasten jalat (Joh. 13:1–20), mikä käytännössä korvaa synoptisten evankeliumien ehtoollisen asettamisen. Tässä kontekstissa lempiopetuslapsi esitellään ensimmäisen kerran opetuslapsena, jota Jeesus

⁴¹ Minear 1983, 90–91; Card 2014, 212–213.

⁴² Näin esim. Stibbe, Bernard & McNeile.

⁴³ Stibbe 1992, 80.

⁴⁴ Jennings 2003, 36.

rakasti. Lisäksi fyysinen läheisyys ja yksityinen mahdollisuus keskustella pääsiäisateriaalla erottavat lempiopetuslapsen muiden joukosta. Lempiopetuslapsen kunniapaikkaa Jeesuksen vierellä on selvästi haluttu painottaa, sillä tähän viitataan vielä uudestaan aivan evankeliumin lopussa (Joh. 21:20).⁴⁵

3.2.2 Missä hän esiintyy?

Ensimmäisen kerran lempiopetuslapsi esitellään vasta pääsiäisateriaalla (Joh. 13:23–25), jolloin hän aterioi Jeesuksen vieressä tai jopa hänen syliänsä vasten (ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ), selkeästi erityisasemassa. Tässä kirjoittaja käyttää samaa termiä kuin jakeessa Joh. 1:18, jossa ainokainen Poika lepää Isän sylissä (εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς). Pietari käskee päätään nyökäyttämällä lempiopetuslapsen kysymään Jeesukselta tarkemmin, kuka hänet kavaltaa. Lempiopetuslapsi nojautuu Jeesuksen rintaa vasten ja kysyy kavaltajaa. Lempiopetuslapsella kuvataan siis olevan erityinen pääsy Jeesuksen puheille, koska olisihan Pietari voinut kysyä asiaa itsekin. Ymmärsikö lempiopetuslapsi Jeesuksen vastauksen? Jae Joh. 13:28 viittaa siihen, että ei, mutta tutkijat eivät ole asiasta yksimielisiä. Näiden tapahtumien jälkeen pääsiäisateria jatkuu kuten synoptisissa evankeliumeissa.⁴⁶

Seuraavan kerran lempiopetuslapsi ilmestyy tarinaan varsin yllättäen Jeesuksen ristin juurella (Joh. 19:26–27). Jakeessa 25 on ensin kerrottu, keitä naisia oli ristin luona, eli ainakin Jeesuksen äiti ja Maria Magdaleena. Naisten lukumäärä ei ole yksiselitteinen, mutta ainakaan lempiopetuslasta ei mainita. Tästä huolimatta seuraavassa jakeessa Jeesus näkee äitinsä ja rakkaimman opetuslapsen ja alkaa puhua heille. Seuraa erikoinen tilanne, jossa Jeesus nimittää lempiopetuslapsen äitinsä pojaksi ja äitinsä hän nimittää lempiopetuslapsen äidiksi. ”Kun Jeesus näki, että hänen äitinsä ja rakkain opetuslapsensa seisoivat siinä, hän sanoi äidilleen: ’Nainen, tämä on poikasi!’ Sitten hän sanoi opetuslapselle: ’Tämä on äitisi!’ Siitä hetkestä lähtien opetuslapsi piti huolta Jeesuksen äidistä.” (Joh. 19:26–27.) Sen jälkeen, kun Jeesus on kuollut ja sotilaat ovat työntäneet keihään hänen rintaansa, mainitaan jakeessa Joh. 19:35 välillisesti lempiopetuslapsi: ”Se, joka tämän näki, on todistanut siitä, jotta tekin uskoisitte. Hänen todistuksensa on luotettava, ja hän tietää puhuvansa totta.” Tässä viitataan jo evankeliumin loppuun, jossa kerrotaan lempiopetuslapsen olevan evankeliumin auktoriteetti ja lähde.

Jeesuksen kuoleman jälkeen Maria Magdaleena käy haudalla, huomaa kiven olevan vieritetty syrjään ja rientää kertomaan tästä Pietarille ja lempiopetuslapselle: ”Ovat vieneet

⁴⁵ Jennings 2003, 21–22; Dunderberg 2006, 132–133.

⁴⁶ Culpepper 1994, 60–61.

Herran pois haudasta, emmekä me tiedä, minne hänet on pantu.” (Joh. 20:2.) Pietari ja lempiopetuslapsi lähtevät juoksemaan yhtä matkaa haudalle. Lempiopetuslapsi juoksee kovempaa kuin Pietari ja ehtii haudalle ensimmäisenä. Hän kurkistaa sisään ja näkee käärinliinat, mutta ei mene sisään. Pietari sen sijaan menee sisään ja katselee siellä olevia käärinliinoja. Silloin myös lempiopetuslapsi menee sisään, ja tekstissä kerrotaan, että ”hän näki ja uskoi”. Tämän jälkeen opetuslapset lähtevät kotiin.

Johanneksen evankeliumin viimeinen luku alkaa kertomuksella (Joh. 21:1), jossa Jeesus ilmestyy opetuslapsille Tiberiaanjärvellä. Opetuslapset olivat olleet järvellä kalassa. ”Siellä olivat yhdessä Simon Pietari, Tuomas eli Didymos, Natanael Galilean Kaanasta, Sebedeuksen pojat ja kaksi muuta Jeesuksen opetuslasta.” (Joh. 21:2.) Jeesus huutaa opetuslapsille rannalta ja kysyy syötävää. Kuultuaan, ettei heillä ole saalista, Jeesus käskee laittamaan verkot vielä kerran veteen veneen oikealle puolelle. Verkot täyttyvät niin suuresta määrästä kaloja, etteivät opetuslapset jaksaa nostaa niitä ylös. Silloin ilmestyy taas ”se opetuslapsi, jota Jeesus rakasti”. Hän on ensimmäinen, joka tunnistaa Jeesuksen, ja sanoo Pietarille: ”Se on Herra.” Tämän jälkeen tarina jatkuu, eikä lempiopetuslasta mainita enää ennen kuin aivan evankeliumin loppussa.

Kun Pietari on kertonut kolme kertaa Jeesukselle rakastavansa tätä ja Jeesus on käskennyt Pietarin seurata häntä, näkee Pietari lempiopetuslapsen seuraavan heitä (Joh. 21:20). Tällä kertaa häneen ei viitata ainoastaan opetuslapsena, jota Jeesus rakasti, vaan palataan vielä uudestaan pääsiäisaterialle ja muistutetaan, kuinka hän oli nojannut Jeesuksen rintaa vasten ja kysynyt, kuka Jeesuksen kavaltaa. Tällainen aiemmin kerrottuun asiaan uudelleen palaaminen saattaa vaikuttaa oudolta mutta ei ole ainoa tapaus Johanneksen evankeliumissa. Esimerkiksi Kaifas esitellään samalla tavoin uudelleen muistelemalla hänen aikaisempia sanomisiaan (Joh. 11:49 ja 18:14).⁴⁷ Pietari haluaa tietää, mitä lempiopetuslapselle tapahtuu, mutta Jeesus vastaa melko tylästi: ”Mitä se sinulle kuuluu, vaikka tahtoisin hänen jäävän tänne aina siihen asti kun tulen? Seuraa sinä minua.” (Joh. 21:22.) Tätä seuraa hämmäntävä selitys siitä, kuinka ”veljien keskuudessa” Jeesuksen sanat oli ymmärretty väärin: ettei lempiopetuslapsi kuole. Kuitenkin samassa jakeessa vielä täsmennetään, ettei Jeesus näin sanonut.

Evankeliumin kahdessa viimeisessä jakeessa tähdennetään lempiopetuslapsen todistuksen luotettavuutta. Siinä voi nähdä samankaltaisuuksia sekä ristiinnaulitsemiskohtaukseen (Joh. 19:35) että edellisen luvun loppuun (Joh. 20:30–31).

⁴⁷ Culpepper 1994, 70.

Pietarin on aiemmin vihjattu kuolevan marttyyrina (Joh. 21:19), mutta lempiopetuslapsen todistus (μαρτυρία) on tosi.⁴⁸

Näiden selkeiden viittausten lisäksi Johanneksen evankeliumista löytyy kaksi kohtaa, jotka mahdollisesti myös viittaavat lempiopetuslapseseen. Ensimmäinen on aivan evankeliumin alussa, jossa kaksi Johannes Kastajan nimetöntä opetuslasta lähtee seuraamaan Jeesusta (Joh. 1:35–39). Toinen näistä opetuslapsista osoittautuu Pietarin veljeksi Andreakseksi, mutta toinen jää nimettömäksi. Tässä voi nähdä yhtäläisyyttä ja symmetriaa evankeliumin lopussa olevaan kahteen nimettömään opetuslapseseen Pietarin veneessä.⁴⁹ Toinen kohta (Joh. 18:15–16) kertoo Pietarin seuraavan pidätettyä Jeesusta ”erään toisen opetuslapsen” (ὁ ἄλλος μαθητής) kanssa. Tämä opetuslapsi tunsu ylipappi Kaifaksen ja sai puhuttua Pietarin sisään ylipapin palatsin pihaan.

Molempiin kohtauksiin voi löytää hyviä perusteluja sille, että kyseessä olisi juuri lempiopetuslapsi. Ensinnäkin molemmat kohtaukset liittyvät Pietariin, jonka kanssa lempiopetuslapsi useimmissa kohtauksissa kuvataan. Lempiopetuslapsen auktoriteettiasemaa parantaisi oletus, että ensimmäisen kohtauksen (Joh. 1:35–39) nimetön opetuslapsi olisi lempiopetuslapsi, sillä siinä tapauksessa hän olisi ollut todistamassa Jeesuksen toimintaa alusta alkaen.⁵⁰ On mahdollista ajatella, että vielä tässä vaiheessa Jeesus ja kyseinen opetuslapsi eivät tunteneet toisiaan, minkä vuoksi tästä opetuslapsesta ei voinut vielä käyttää nimitystä ”opetuslapsi, jota Jeesus rakasti”. Jälkimmäisessä kohtauksessa (Joh. 18:15–16) nimettömän opetuslapsen avulla Pietari pääsee Jeesuksen luo vähän samaan tapaan kuin pääsiäisaterialla lempiopetuslapsen avulla. Mark Stibben mukaan jälkimmäisessä tapauksessa erilainen nimettömyys voisi johtua siitä, että Johanneksen evankeliumi on syntynyt sellaiseen aikaan ja paikkaan, jossa juutalaisuutta kohtaan oltiin vihamielisiä. Tämän vuoksi yhteisössä merkittävässä asemassa olleen lempiopetuslapsen kontaktit ylipappiin ovat mahdollisesti olleet häpeällisiä.⁵¹ Uudempi tutkimus Raimo Hakolalta on kuitenkin osoittanut, että suuressa mittakaavassa tapahtuneelle vihamielisyydelle ei ole paljonkaan perusteita.⁵²

3.2.3 Kuka hän on?

Johannes Sebedeuksen poikaa on yleisesti pidetty kirkollisessa traditiossa Johanneksen evankeliumin kirjoittajana. Johanneksen evankeliumissa ei kuitenkaan väitetä missään kohdassa, että evankeliumin kirjoittaja olisi Johannes. Kirkkoisä Irenaeus oli kuitenkin jo

⁴⁸ Culpepper 1994, 71.

⁴⁹ Jennings 2003, 46.

⁵⁰ Thatcher 2008, 85.

⁵¹ Stibbe 1992, 100–99.

noin 180 jaa. vakuuttunut kirjoittajan olevan nimenomaan Johannes Sebedeuksen poika. Teoksessaan Harhaoppeja vastaan Irenaeus kirjoittaa: ”Myöhemmin Johannes, Herran opetuslapsi, joka myös nojasi Hänen rintaansa vasten, julkaisi evankeliumin oleskellessaan Aasian Efesoksessa.”⁵³ Tiedossa on melko paljon materiaalia näistä Sebedeuksen pojista, mutta suurin osa siitä on peräisin synoptisista evankeliumeista. Johanneksen evankeliumissa Sebedeuksen pojat mainitaan ainoastaan kerran, eikä heidän nimiään eritellä. Onkin kyseenalaistettu, että juuri Johannes Sebedeuksen poika olisi kirjoittanut evankeliumin, sillä molemmat Sebedeuksen pojat esiintyvät Johanneksen evankeliumissa erillään lempiopetuslapsesta. Tämä esiintyminen tosin löytyy vasta kalastusihmeen kuvauksesta luvusta 21, jonka ongelmat olen jo tuonut esiin.⁵⁴ Kun otetaan vielä huomioon Markuksen evankeliumin kertomus Sebedeuksen poikien pyynnöstä istua Jeesuksen vierellä tämän kirkkaudessa (Mark. 10:35–45), olisi erikoista, että Jeesus olisi ottanut toisen veljeksistä kunniapaikalle pääsiäisaterialle. Markuksen evankeliumin huomioon ottaminen tietysti vaatisi sen, että evankeliumin kirjoittaja olisi tietoinen synoptisista evankeliumeista, tai ainakin Markuksen evankeliumista. Ainakin Ismo Dunderberg ja Wendy North ovat sitä mieltä, että Johanneksen evankeliumin kirjoittajalla on todennäköisesti ollut käytössään synoptiset evankeliumit.⁵⁵

Lempiopetuslapsen henkilöllisyyden selvittäminen on osoittautunut hankalaksi. Melko varmasti voidaan sanoa, että lempiopetuslapsi ei ollut Pietari eikä Juudas Iskariot. Lempiopetuslapsi mainitaan Pietarin seurassa useita kertoja, ja Pietari jopa osoittaa tälle kysymyksen pääsiäispöydässä. Juudas Iskariot taas tuomitaan saatanalliseksi jo evankeliumin alussa (Joh. 6:70–71). Olisi kenties mahdollista muodostaa kokonaisuus, jossa lempiopetuslapsi olisi Juudas, sillä Johanneksen evankeliumi ei kuvaa Juudaksen kuolemaa, mutta se olisi varsin erilainen kuin nykyinen Johanneksen evankeliumi.⁵⁶

Erilaisilla teorioilla on lempiopetuslapsiksi yritetty ehdottaa esimerkiksi Pietarin veljeä Andreasta, Tuomasta, Nikodemusta, Lasarusta ja jopa Maria Magdaleenaa. Perusteluja voidaan löytää jokaiseen näistä, mutta kokonaisuus jää silti yleensä hataraksi.⁵⁷

Pietarin veli Andreas on siinä mielessä uskottava vaihtoehto, että lempiopetuslapsi ja Pietari kuvataan kaveruksiksi, jotka kulkevat yhdessä. Evankeliumin alussa Johannes Kastajan kaksi oppilasta liittyvät ensimmäisiksi Jeesuksen opetuslapsiksi. Toinen näistä on

⁵² Hakola 2013, 29–30.

⁵³ Irenaeus Harhaoppeja vastaan, kirja III 1.1.

⁵⁴ Culpepper 1994, 56; Jennings 2003, 41.

⁵⁵ Dunderberg 2007, 291–292; North 2015, 16.

⁵⁶ Jennings 2003, 44.

Andreas, joka tunnustaa myös ensimmäisenä Jeesuksen Messiaaksi. Tällaista alkuperätarinaa ei Andreaksesta anneta muissa evankeliumeissa. Myös toista, nimettömäksi jäänyttä Johannes Kastajan oppilasta, on arveltu lempiopetuslapsiksi. Andreaksella vaikuttaa myös olevan helpompi pääsy Jeesuksen luo kuin muilla: hän tuo Pietarin, pojan viisine leipineen ja kaksine kaloineen (Joh. 6:8–9) sekä Filippuksen (Joh. 12:22) Jeesuksen luo. Lisäksi viimeinen maininta Andreaksesta (Joh. 12:22) on sopivasti juuri ennen kuin lempiopetuslapsi mainitaan ensimmäisen kerran (Joh. 13:23).⁵⁸

Kiinnostavia perusteluja löytyy myös väitteelle, että lempiopetuslapsi on Tuomas. Häntä kutsuttiin myös nimellä Didymus, joka tarkoittaa kaksosta. Tätä kutsumanimeä ei kuitenkaan selitetä millään tavalla: hänen sisaruksistaan ei kerrota, eikä hänen sanota muistuttavan ketään erityisesti. Tämän on tulkittu tarkoittavan sukulaisuussuhteen sijaan lempiopetuslapsen läheistä suhdetta Jeesukseen. Tuomas reagoi myös yllättävän vahvasti, kun hänet mainitaan ensimmäistä kertaa evankeliumissa. Jeesus haluaa lähteä Juudeaan herättääkseen henkiin kuolleen ystävänsä Lasaruksen. Juudeassa Jeesus on aiemmin yritetty kivittää, ja muut opetuslapset eivät sen vuoksi halua lähteä, mutta Tuomas on eri mieltä: ”Menkäämme mekin sinne, kuollaksemme hänen kanssansa.” (Joh. 11:16 KR33/38.) Tarina epäilevästä Tuomaasta (Joh. 20:19–31) ei kuitenkaan ole täysin yhteensopiva sen kanssa, mitä lempiopetuslapsesta kerrotaan. Tuomas epäilee Jeesuksen ilmestymistä, mutta hieman aiemmin lempiopetuslapsi on käynyt haudalla, jolloin ”hän näki ja uskoi.”⁵⁹ Voidaan tietysti kysyä, mitä lempiopetuslapsen tarkoitetaan nähneen ja uskoneen. On mahdollista, että hän uskoi, että Jeesus on ylösnoussut tai vain sen, mitä Maria oli heille kertonut: ”Ovat vieneet Herran pois haudasta, emmekä me tiedä, minne hänet on pantu.” (Joh. 20:2.) Siinä mielessä Tuomas ja lempiopetuslapsi ovat itse asiassa samankaltaisia, että molemmat uskoivat vasta kun näkivät.⁶⁰ Mielenkiintoinen yksityiskohta on myös se, että Tuomas haluaa nähdä Jeesuksen kätet ja kyljen sekä koskettaa niitä. Lempiopetuslapsi on Maria Magdaleenan lisäksi ainoa, joka oli paikalla, kun Jeesuksen kylkeen pistettiin keihäällä (Joh. 19:34–35). Tätä esimerkiksi James Charlesworth pitää vihjeenä lukijalle siitä, kuka lempiopetuslapsi on. Hänen mielestään todennäköisintä on, että Tuomas on todistanut ristiinnaulitsemisen ja on näin ollen lempiopetuslapsi. Hänen mukaansa lempiopetuslapsella on yhtäläisyyksiä myös Tuomaan evankeliumin Tuomaan kanssa.⁶¹ Mielestäni kyljen koskettaminen vaikuttaa

⁵⁷ Dunderberg 2007, 305.

⁵⁸ Jennings 2003, 45.

⁵⁹ Jennings 2003, 48–49; Thatcher 2018, 88–89.

⁶⁰ Tasmuth 2004, 63.

⁶¹ Tasmuth 2004, 65. Charlesworthin teokseen en ole päässyt tutustumaan.

irrationaalisena huomiona yllättävän hyvältä, mutta kun kontekstin ottaa huomioon, laimenee merkitys lähes olemattomiin. Vaikka Maria tai lempiopetuslapsi eivät olisikaan kertoneet muille kylkeen pistämisestä, niin myös Jeesus itse näytti kätensä ja kylkensä muille opetuslapsille (Joh. 20:20), mihin Tuomas mielestäni viittaa.

Johanneksen evankeliumissa kerrotaan, että myös Joosef Arimatialainen oli Jeesuksen opetuslapsi, tosin salaa (Joh. 19:38). Jeesuksella oli siis oletettavasti kahdentoista opetuslapsen lisäksi muitakin seuraajia, joiden joukossa lempiopetuslapsi saattoi olla. Myös kahdentoista opetuslapsen ulkopuolisille ehdotuksille lempiopetuslapseksi löytyy perusteluja. Esimerkiksi synoptikot eivät kerro lempiopetuslapsesta mitään. Tätä vaikenemista onkin pidetty merkinä siitä, että he ovat keskittyneet vain kahteentoista opetuslapsen ja lempiopetuslapsi ei kuulu tähän ryhmään.⁶²

Kaksi asiaa tekee Lasarukselta mielenkiintoisen vaihtoehdon lempiopetuslapseksi. Ensinnäkin evankeliumissa kerrotaan Jeesuksen rakastaneen Lasarusta (Joh. 11:3, 11:5). Kun Jeesus ohjataan Lasaruksen haudalle, hänen kerrotaan itkeneen. Tämä on koko Uuden testamentin ainoa kohta, jossa Jeesus näyttää tällaista tunnetta. Jeesuksella on siis selvästi vähintään jonkinlainen kiintymyssuhde Lasarukseseen. Toinen seikka liittyy siihen, että Lasarus on herätetty kuolleista. Evankeliumin lopussa kerrotaan veljien keskuudessa olleen sellainen käsitys, ettei lempiopetuslapsi kuole. Tämä käsitys saisi täsmällisen merkityksen, jos Lasarus olisi lempiopetuslapsi: Lasaruksen herättämisen olisi katsottu aloittaneen kuolleiden ylösnousemuksen, jolloin hänen ei olisi syytä kuolla enää uudestaan. Tällaisen kuolemattoman hahmon ympärille on helposti voinut kerääntyä varhaiskristittyjen joukko. Kuitenkin johtajansa kuoltua heidän on täytynyt selittää asia jollakin tavalla, minkä vuoksi selitys on kirjoitettu evankeliumin loppuun.⁶³ Jos lempiopetuslapsi esiintyy Johanneksen evankeliumissa myös omalla nimellään, niin mielestäni evankeliumi itse antaa eniten viitteitä siitä, että lempiopetuslapsi olisi juuri Lasarus.

Lempiopetuslapsen viitataan Johanneksen evankeliumissa johdonmukaisesti kielipöytäkirjasta maskuliinisessa muodossa. Jeesus myös viittaa häneen ”poikanasi” puhuessaan äidilleen ristillä (Joh. 19:27). Tästä huolimatta on myös arveltu lempiopetuslapsen olevan nainen – Maria Magdaleena. Erityisesti kohta ristillä juurella saattaa viitata tähän. Jakeessa Joh. 19:25 luetellaan ristillä seisovat naiset. On kuitenkin mahdollista tulkita teksti eri tavoin, jolloin naisten lukumäärä on joko neljä (Jeesuksen äiti, tämän sisar, Kloopaan Maria, Maria Magdaleena), kolme (Jeesuksen äiti, tämän sisar Kloopaan Maria, Maria Magdaleena)

⁶² Stibbe 1992, 79.

⁶³ Jennings 2003, 52; Stibbe 1992, 80; Thatcher 2018, 89.

tai kaksi (Jeesuksen äiti ja tämän sisar, jota kutsutaan sekä Maria Magdaleenaksi että Kloopaan Mariaksi). Ester De Boer tulkitsee kohdan niin, että naisia on kaksi. Hänestä on epätodennäköistä, että Jeesuksen äidin sisko ja Kloopaan Maria mainittaisiin vain kerran, eikä heihin palattaisi enää myöhemmin: he ovat siis yksi ja sama Maria Magdaleena. Jos Maria Magdaleena olisi lempiopetuslapsi, selventäisi se seuraavaakin jaetta, jossa lempiopetuslapsi yhtäkkiä ilmestyy paikalle. Jeesuksen sanoja äidilleen De Boer selittää sillä, että Jeesus ei viittaa sanomalla ”poikasi” lempiopetuslapsen vaan itseensä. Tällöin lempiopetuslapsen sukupuolella ei olisikaan tässä kohdassa väliä. Nainen on toiminut pojan korvikkeena myös Vanhan testamentin tarinassa Ruutista ja Naomista: ” – – Ruut, joka rakastaa sinua ja on sinulle enemmän arvoinen kuin seitsemän poikaa.” (Ruut. 4:15.) Naisiin viittaaminen miehinä ei ollut aivan tavatonta. Varhaiskristillisyydessä naisia, joiden maskuliinisuutta ei kyseenalaistettu, voitiin pitää niin sanottuina kunniamiehinä (honorary males).⁶⁴

On myös mahdollista, että lempiopetuslapsi ei olekaan historiallinen hahmo. Evankeliumin kirjoittaja on saattanut luoda sen itse täysin narratiivisista tai teologisista syistä.⁶⁵ Esimerkiksi Bultmann pitää epätodennäköisenä sitä, että lempiopetuslapsi olisi historiallinen hahmo. Hänen mielestään evankeliumin kirjoittaja symbolisoi lempiopetuslapsella juutalaisia kristittyjä ja Pietarilla taas muita kristittyjä. Kirjoittaja ei itse ole lempiopetuslapsi, vaan kaikki se, mitä hän edustaa.⁶⁶ Samoilla linjoilla on myös Tuomas Akvinolainen, joka tosin ei kiellä lempiopetuslapsen historiallisuutta, mutta asettaa tälle isoja symbolisia merkityksiä pitkin evankeliumia. Hänkin katsoo lempiopetuslapsen symbolisoivan kristittyjä juutalaisia, kun tämä ehtii haudalle Pietaria ennen. Pääsiäisateriaalla sama kaksikko saa kuitenkin mystillisemmän merkityksen: lempiopetuslapsi symbolisoi mietiskelevää (contemplative) ja Pietari aktiivista elämää.⁶⁷ Pietarin, lempiopetuslapsen ja Juudaksen voi ajatella symbolisoivan myös seurakunnan johtajien vahvuuksia ja heikkouksia.⁶⁸

3.2.4 Miksi hänen nimeään ei kerrota?

Kaikesta tästä herää kysymys, miksi evankeliumin kirjoittaja ei kertonut kenestä on kyse, vaan käytti kiertoilmausta. Tuomas Akvinolainen on sitä mieltä, että Johannes Sebedeuksen poika on kirjoittanut itsestään kolmannessa persoonassa, jotta välttäisi ylpeilyä. Samalla tavoin Akvinolaisen mukaan esimerkiksi Mooses ja Paavali kirjoittivat itsestään kolmannessa persoonassa: ”Herra sanoi Moosekselle – –” (3. Moos. 11:1), ”Tunnen erään Kristuksen

⁶⁴ De Boer 2006, 183–185.

⁶⁵ Thatcher 2018, 89.

⁶⁶ Bultmann et al. 1971, 484–485.

⁶⁷ Tuomas Akvinolainen 2010, 28.

oman, joka neljätoista vuotta sitten temmattiin kolmanteen taivaaseen – –” (2. Kor. 12:2).⁶⁹ Samankaltainen tulkinta on se, että kirjoittajan mielestä ainoastaan Jeesuksen nimellä on merkitystä ja lempiopetuslapsen nimen mainitseminen veisi liikaa huomiota tärkeämmältä asialta.⁷⁰

Toisen teorian mukaan evankeliumin kirjoittaja ja ensimmäiset lukijat ovat totta kai tienneet kenestä puhutaan. He ovat kuitenkin olleet vähemmän kiinnostuneita lempiopetuslapsen identiteetistä kuin siitä, mitä tämä teki. Hänen asemansa auktoriteettina on ollut niin paljon kiinni hänen jopa legendaarisesta statuksestaan ja erikoislaatuisesta suhteestaan Jeesukseen, että se on ollut tärkeämpää kuin hänen nimensä.⁷¹

Jos oletamme lempiopetuslapsen olleen Maria Magdaleena, voidaan hyvin ajatella, että nimeämättömyys johtuu hänen sukupuolestaan. Lempiopetuslapsen ollessa nainen maskuliiniset viittaukset palvelevat hyvin lempiopetuslapsen identiteetin varjelemista. Jos hänestä käytettäisiin feminiinisiä muotoja, paljastaisi se jo paljon identiteetistä. Evankeliumin kirjoittamisen aikaan naista ei pidetty luotettavana todistajana. Edes silminnäkiätodistuksella, joka oli naisen kirjoittama, ei katsottu olevan painoarvoa. De Boer arveleekin evankeliumissa nimettömäksi jääneiden opetuslasten olevan todennäköisesti naisia.⁷²

Lempiopetuslapsen rooli evankeliumin auktoriteettina on niin merkittävä osa hänen identiteettiään, että minusta näyttää uskottavalta, että se vaikuttaa myös hänen nimettömyyteensä. Mutta millä tavoin nimi vaikuttaa auktoriteettiasemaan? Jos evankeliumi olisi jonkun tietyn opetuslapsen nimissä, niin sen voisi uskoa lisäävän auktoriteettia. Esimerkiksi Paavalin nimissä kirjoitettiin kirjeitä auktoriteetin vuoksi vielä tämän kuoltuakin. Jos lempiopetuslapsi olisi nainen, hänen sukupuolensa piilottaminen vaikuttaisi houkuttelevalta vaihtoehdolta. Voi myös olla, että hän kuului johonkin muuhun alisteiseen maskuliinisuuden ryhmään. Yksi looginen selitys nimettömyydelle on, että sillä korostetaan auktoriteettiasemaa eikä haluta kiinnittää huomiota muuhun kuin lempiopetuslapsen suhteeseen Jeesuksen kanssa.

⁶⁸ Minear 1983, 93

⁶⁹ Tuomas Akvinolainen 2010, 28.

⁷⁰ Beck 2013, 223.

⁷¹ Thatcher 2018, 92–93.

⁷² De Boer 2006, 95.

4 Lempiopetuslapsi maskuliinisuustutkimuksen valossa

4.1 Lempiopetuslapsi suhteessa muihin

4.1.1 Jeesuksen maskuliinisuus

Kuten aiemmin olen todennut, maskuliinisuus on aina sidoksissa yhteisöön ja muihin ihmisiin. Tämän suhteellisuuden vuoksi aion seuraavaksi käydä läpi tärkeimpiä ihmisiä, joiden kanssa lempioetuslapsi on tekemisissä ja tarkastella hänen maskuliinisuuttaan suhteessa heihin. Koko evankeliumi rakentuu lopulta Jeesuksen ympärille, joten kaikkien muiden henkilöiden maskuliinisuudet ovat suhteessa hänen maskuliinisuuteensa. Onkin tärkeää ensin ymmärtää, kuinka Jeesuksen maskuliinisuus näkyy Johanneksen evankeliumissa.

Kaikkein selkeimmin Jeesuksen maskuliinisuus tulee esille hänen Isä–Poika-suhteessaan Jumalaan. Johanneksen evankeliumissa viitataan Jumalaan Isänä 118 kertaa, joka on lähes kaksinkertainen määrä synoptisiin evankeliumeihin verrattuna. Myös muita maskuliinisia titteleitä käytetään runsaasti: Israelin kuningas, messias, rabbi. Kaikki nämä viittaavat hegemoniseen johtajaan ja muistuttavat meitä Jumalan ja Jeesuksen maskuliinisuudesta.⁷³

Jeesus esitetään Johanneksen evankeliumissa kreikkalais-roomalaisen näkemyksen mukaisena maskuliinisena ihmisenä, joka pitää omat tunteensa tarkasti kontrollissa. Hän hallitsee sekä tilannetta että muita ihmisiä. Vaikka Jeesus ristiinnaulitaan, hän on tilanteen maskuliininen herra ja antaa itse henkensä: ”Isä rakastaa minua, koska minä annan henkeni – saadakseni sen jälleen takaisin. Kukaan ei sitä minulta riistä, itse minä sen annan pois. Minulla on valta antaa se ja valta ottaa se takaisin. Niin on Isäni käskenyt minun tehdä.” (Joh. 10:17–18.) Viimeisessä lauseessa tähdennetään kuitenkin Jumalan absoluuttista maskuliinisuutta suhteessa jopa Jeesukseen.⁷⁴

Johanneksen evankeliumin Jeesus ei kuitenkaan ole aivan tunteeton, vaan hän osoittaa tunteita muutamassakin kohdassa. Jeesus esimerkiksi näyttää menettävän malttinsa puhdistaessaan tempppelin kauppiaista ja rahanvaihtajista. Stoalaiset lukijat olisivat varmasti nähneet tällaisen ”kiivauden” (Joh. 2:17) täysin mahdottomana hyväksyä. Suuttumuksen voi kuitenkin nähdä myös peripateetikkojen tapaan rohkeana ja aktiivisena toimintana pahuutta vastaan.⁷⁵

⁷³ Conway 2003, 170.

⁷⁴ Conway 2003, 174.

⁷⁵ Asikainen 2018, 147–148.

Jeesuksen kerrotaan myös itkeneen Lasaruksen haudalla. Kirjoittaja kuitenkin erottaa Marian ja juutalaisten itkemiset (Joh. 11:31, 33) Jeesuksen itkemisestä sanavalinnalla. Maria ja juutalaiset itkevät kovaan ääneen valittaen (κλαίω). Jeesuksen itkemisestä käytetään sanaa δακρῶν, vuodattaa kyyneleitä. Evankeliumissa sanaa käytetään aoristissa, joten käänös voisi olla: ”Jeesus puhkesi kyyneliin.” Tätä on kuitenkin vaikeaa nähdä kontrollin menettämisenä, vaan hillittynä suremisena tai enintään stoalaisten esitunteen kaltaisena fyysisenä reaktiona. Lisäksi itkemisensä jälkeen Jeesushan kontrolloi jopa kuolemaa herättäessään Lasaruksen.⁷⁶

Synoptiset evankeliumit kertovat Jeesuksen olleen tuskissaan Getsemanen puutarhassa. Johanneksen evankeliumissa tällaista kärsimystä ei mainita. Getsemanea ei nimetä lainkaan, vaan ennen vangitsemista Jeesuksen vain lyhyesti todetaan menneen erääseen puutarhaan, jossa hän on viihtynyt opetuslapsineen ennenkin (Joh. 18:1–2). Aiemmin kuitenkin selvästi viitataan synoptisten evankeliumien tapahtumiin Getsemanessa (Joh. 12:27). Jeesus ymmärtää, mihin kaikki tähtää, ja melkein ilkkuu synoptikkojen heikolle Jeesukselle: ”Nyt olen järkyttynyt. Mitä sanoisin? Isä, pelasta minut tästä hetkestä! Ei! Juuri tähän on elämäni tähdännyt.”⁷⁷ Suomenkieliset raamatunkäännökset kääntävät sanan τράσσω järkyttymiseksi. Sanalla on monia merkitysvivahteita, kuten ’hämmästyä’ tai ’olla levoton’. Johanneksen evankeliumissa sanaa käytetään aiemminkin, kun kuvataan Betesdan altaan kuohuntaa. Samalla sanalla kuvataan myös Jeesuksen syvää liikutusta, kun hän näkee Marian ja juutalaiset itkemässä Lasaruksen haudalla (Joh. 11:33). Vaikuttaakin siltä, että sanalla viitataan kuoleman aiheuttamaan mielen kuohuntaan, jota Jeesus kuitenkin molemmissa tapauksissa kontrolloi.

Vaikka Johanneksen evankeliumi kuvaa Jeesuksen hyvin maskuliinisena, liittyy Jeesukseen myös feminiininen puoli juutalaisen viisaustradition myötä. Johanneksen evankeliumin prologin sanalla ó λόγος on yhteys muiden muassa Henokin kirjan ja Sirakin kirjan Viisauteen (הכמה). Jeesus siis identifioidaan Viisaudeksi, joka Heprealaisessa Raamatussa on feminiininen. Filon selittää Viisauden feminiinisyttä sillä, että se on ainoastaan feminiininen suhteessa Jumalaan, mutta maskuliininen suhteessa ihmisiin. Samanlainen suhteellisuus voidaan nähdä Jeesuksessa – sekä lempiopetuslapsessa. Lempiopetuslapsi on feminiininen suhteessa Jeesukseen, mutta maskuliininen suhteessa muihin ihmisiin.⁷⁸

⁷⁶ Asikainen 2018, 146.

⁷⁷ Conway 2003, 170–175.

⁷⁸ Asikainen 2018, 131–132; Conway 2003, 175–179; Filon, *Fug.* 51-52.

4.1.2 Jeesuksen äiti ja sisarukset

Lempiopetuslapsi kohtaa Jeesuksen ja tämän äidin ristin juurella. Kohtaaminen on mielenkiintoinen, sillä Jeesus tekee siinä lempiopetuslapsesta äitinsä huoltajan (Joh. 19:27). Jeesuksen ja hänen äitinsä suhde on etäisempi Johanneksen evankeliumissa verrattuna synoptisten evankeliumeiden antamaan kuvaan. Evankeliumissa Jeesuksen äitiä ei nimetä ollenkaan, ja Jeesuskin puhuttelee häntä kahdesti ainoastaan termillä γυναι, joka on vokatiivi sanasta 'nainen' (γυνή) (Joh. 2:4, 19:26). Ristin juurella tämä nimettömäksi jäänyt nainen kohtaa toisen nimettömäksi jääneen henkilön.

Lempiopetuslapsi on ainoa Jeesuksen miespuolisista opetuslapsista, jonka evankeliumi kertoo olleen paikalla todistamassa ristiinnaulitsemista. Tämä asettaa hänet erityiseen asemaan verrattuna muihin opetuslapsiin, jotka ovat jo Jeesuksen vangitsemisen jälkeen piiloutuneet. Lempiopetuslapsi esitetään sekä rohkeana että uskollisena.

Kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa miehekkään miehen tuli kontrolloida itseään ja perhettään. Jeesus toimii hegemonisen maskuliinisuuden mukaisesti, kun hän viimeisenä tekonaan pitää huolen, että hänen äidillään on luotettava mies turvaamassa tulevaisuuden. Tämä rooli olisi kuulunut oikeasti Jeesuksen biologisille veljille. Jeesus kuitenkin nostaa veljiensä ohi tilalleen luotettavimman ja rakkaimman opetuslapsensa. Hän luottaa, että lempiopetuslapsi on kyllin maskuliininen ja pystyy pitämään huolta hänen äidistään. Luottamus lempiopetuslapsen näkyä myös tämän tehtävässä evankeliumin auktoriteettina.⁷⁹

4.1.3 Muut opetuslapset

Colleen Conwayn mukaan maskuliinista oli olla vapaa eikä orjuutettu. Johanneksen evankeliumissa Jeesuksella kerrotaan olevan valta vapauttaa jopa synnin orjuudesta (Joh. 8:33–36). Tämän Jeesus tekeekin opetuslapsilleen: ”En sano teitä enää palvelijoiksi, sillä palvelija ei tunne isäntänsä aikeita. Minä sanon teitä ystävikseni, olenhan saattanut teidän tietoonne kaiken, minkä olen Isältäni kuullut.” (Joh. 15:15.) Kreikan sana δούλος tarkoittaa palvelijan lisäksi myös orjaa. Palvelijoista tai orjista ystäviksi (φίλος) nostaminen kohottaa jokaisen opetuslapsen maskuliinisuutta verrattuna niihin ihmisiin, jotka eivät seuraa Jeesusta. Lempiopetuslapsen maskuliinisuus on siis korkeammalla kuin tavallisten, Jeesusta seuraamattomien ihmisten.

Johanneksen evankeliumissa Jeesus rakastaa kaikkia opetuslapsiaan (Joh. 13:1, 34) ja osoittaa heille ystävällisyyttä ja solidaarisuutta. Hän pesee kunkin opetuslapsen jalat eikä

⁷⁹ Dunderberg 2006, 134–135.

missään opetuksissaan osoita erityishuomiota lempiopetuslapselle. Käytännön tasolla lempiopetuslapsi ei siis kuitenkaan nouse muita opetuslapsia tärkeämmäksi.

4.1.4 Juudas

Juudas Iskariot ja lempiopetuslapsi muodostavat Johanneksen evankeliumissa tietynlaiset vastakohtat. Lempiopetuslapsi kuvataan Jeesukselle äärimmäisen läheisenä ja erityisen rakkaana. Jeesuksen haudalla hän ja Pietari ovat mahdollisesti ensimmäiset, jotka uskoivat Jeesuksen ylösnousseen. Juudaksesta taas sanotaan suoraan, että hän ei usko (Joh. 6:64). Hänet on leimattu evankeliumissa jo ennen kuin hänen nimeään kerrotaan, ja kavalluksensa vuoksi häntä verrataan jopa paholaiseen tai Saatanaan (Joh. 6:70). Nämä asiat luovat mielenkiintoisen kontrastin näiden kahden opetuslapsen välille. Juudaskin kuvataan Jeesukselle läheisenä, sillä hän oli yksi kahdestatoista opetuslapsesta (Joh. 6:71), mutta kaikki tämä läheisyys lähinnä korostaa hänen kavalluksensa kauheutta.

Maskuliinisuustutkimuksen näkökulmasta Juudaksen toiminta ei täytä hegemonisen maskuliinisuuden piirteitä. Hyveitä hänestä on vaikeaa löytää. Urheasta ja lojaalista ihmisestä ei ainakaan voi puhua. Hegemoniseksi maskuliinisuudeksi voisi lukea sen, että hänen sanotaan olleen vastuussa yhteisistä rahoista (Joh. 12:6). Evankeliumin kirjoittaja kuitenkin täsmentää asian olleen näin siksi, että Juudas oli ahne ja varas. Anteliaisuuskaan ei siis ollut Juudaksen hyve. Hegemoniseen maskuliinisuuteen kuului myös olla himojensa yläpuolella. Lisäksi Juudaksesta sanotaan selvästi, ettei hän ole täysin kontrollissa itsestään ja tekemisistään: ”Silloin, heti kun Juudas oli sen saanut, Saatana meni häneen.” (Joh. 13:27.)

4.1.5 Pietari

Lempiopetuslapsi ja Pietari ovat mielenkiintoinen kaksikko. Esimerkiksi heidän ja Jeesuksen välillä tapahtunut sananvaihto pääsiäisateriaalla on varsin erikoinen tapahtuma. Miksei Pietari itse kysynyt Jeesukselta kavaltajasta? Lempiopetuslapsi makaa kunniapaikalla Jeesuksen sylissä ja on toki lähempänä Jeesusta kysyäkseen Jeesuksen juuri mainitsemasta kavaltajasta, mutta Pietarilla oli myös mahdollisuus keskustella Jeesuksen kanssa. Pietari on juuri saanut jalkojen pesemisestä palautetta (Joh. 13:8), joten hän ei ehkä halunnut toistamiseen silmätikuksi. Paul Minearin mukaan kohtaaminen viittaa siihen, että evankeliumin kirjoittaja on ajatellut lempiopetuslapsella olevan profeetallinen pääsy jumalallisiin tietoihin ja salaisuuksiin, jotka ovat saavuttamattomissa muilta, jopa Pietarilta.⁸⁰ Lempiopetuslapsen voi näin ollen nähdä samanlaisena hahmona kuin Vanhurskauden Opettaja on Qumran-yhteisölle. Ismo Dunderberg on tulkinnasta kuitenkin eri mieltä. Hänestä mitään kohtaa evankeliumissa

ei ole syytä lukea niin, että lempiopetuslapsi ymmärtäisi Jeesusta paremmin kuin muut opetuslapset. Hänet kuvataan kyllä Jeesuksen sanoman välittäjänä, mutta ei sen erityisenä ymmärtäjänä. Jakeessa Joh. 13:28 myös kerrotaan, ettei kukaan aterialla olevista ymmärtänyt Jeesuksen sanoja. Mikään kohtauksessa ei viittaa siihen, että lempiopetuslapsi olisi poikkeus.⁸¹

Lukuun ottamatta ristin juurella tapahtuvaa kohtausta, lempiopetuslapsi kuvataan aina yhdessä Pietarin kanssa. Yhteisissä kohtauksissa Pietari kuvataan jollakin tavalla alisteisessa asemassa lempiopetuslapsen nähden. Esimerkiksi lempiopetuslapsi makaa pääsiäisaterialla kunniapaikalla Jeesuksen sylissä, ja Pietarin paikka on kauempana. Lempiopetuslapsi myös juoksee haudalle nopeammin kuin Pietari ja tunnistaa Pietarin veneestä ylösnousseen Jeesuksen ensimmäisenä. Mikäli lempiopetuslapsi on evankeliumin alun (Joh. 1:35–39) nimetön opetuslapsi, hän myös seurasi Jeesusta ennen Pietaria. Mikäli lempiopetuslapsi on myös jakeiden Joh. 18:15–16 nimetön opetuslapsi, on tällä Pietaria paremmat yhteydet ylipapin palatsiin. Tässä tapauksessa hänet kuvattaisiin lisäksi uskollisempana kuin Pietari, joka kieltää Jeesuksen. Aiemmin (Joh. 18:10) veitsellä Jeesusta puolustanut Pietari sortuu palvelustytön edessä kieltämään Jeesuksen. Nimetön opetuslapsi on juuri käynyt puhumassa saman palvelustytön kanssa, jotta Pietari pääsisi sisään. Palvelustytön sanoista voi päätellä, että hän tietää nimettömän opetuslapsen olevan Jeesuksen seuraaja: ”Et kai sinäkin ole tuon miehen opetuslapsia?” (Joh. 18:17.) Tytön sanat vielä entisestään korostavat Pietarin petturuutta.

Kun Pietari utelee evankeliumin lopussa lempiopetuslapsen kohtalosta, Jeesus vastaa lähes näpäyttäen: ”Mitä se sinulle kuuluu?” (Joh. 21:22.)⁸² Kun tämän kaiken yhdistää Johanneksen evankeliumin tyypilliseen tapaan kutsua Jumalaa Isäksi ja Jeesusta Pojaksi, voidaan nähdä maskuliinisuudessa tietynlaista hierarkkisuutta. Jumala oli kreikkalais-roomalaisessa maailmassa maskuliinisuuden huipentuma.⁸³ Jakeen Joh. 1:18 mukaan Poika lepää Isän sylissä, ja vastaavasti lempiopetuslapsi makaa Jeesuksen sylissä. Maskuliinisuuden voikin mielestäni nähdä laskeutuvan Jumalasta Jeesuksen kautta lempiopetuslapsen. Pietari tulee vasta seuraavana, vaikka onkin kirkon peruskallio.

⁸⁰ Minear 1983, 93

⁸¹ Dunderberg 2006, 143–147.

⁸² Culpepper 1994, 62.

⁸³ Conway 2003, 170.

4.1.6 Maria Magdaleena

Maria Magdaleena, vaikka onkin nainen, esitetään suhteellisen maskuliinisessa roolissa Johanneksen evankeliumissa. Kaikki muut naiset, joiden kanssa Jeesus on tekemisissä, esitetään jollakin tavalla kotitalouteen ja perheeseen liittyen. Esimerkiksi samarialainen nainen kantaa vettä kaivolta, mikä kuului naisen velvollisuuksiin. Martha ja Maria puolestaan huolehtivat kotitaloudesta, vieraista ja veljestään Lasaruksesta. Maria Magdaleena poikkeaa tästä kaavasta. Hänet esitetään erikoisen itsenäisenä toimijana ollakseen nainen. Hän on evankeliumin ainoa nainen, jota Jeesus puhuttelee nimeltä (Joh. 20:16). Häneen viitataan nimellä Magdaleena (ή Μαγδαληνή). Marian on siis epäilty olleen kotoisin Magdalasta. Hänen kotipaikastaan on kuitenkin erimielisyyksiä, mutta ainakaan häneen ei viitata miehensä tai isänsä kautta, kuten oli tapana. Jos Maria Magdaleena tosiaan on kotoisin Genesaretin järven rannalla sijainneesta Magdalasta, on hän suhteellisen kaukana synnyinpaikastaan. Hän ilmestyy Jerusalemiin ja liikkuu Jeesuksen äidin ja muiden naisten kanssa tai mahdollisesti jopa yksin. Synoptikot kuvaavat useamman naisen käyneen Jeesuksen haudalla pääsiäisaamuna, mutta Johanneksen evankeliumi kertoo ainoastaan, että siellä käy Maria Magdaleena. Jakeessa Joh. 20:2 Maria tosin puhuu monikossa, mikä viittaa siihen, että Maria ei ole kuitenkaan kulkenut yksin kaupungin muurien ulkopuolelle: ”Ovat vieneet Herran pois haudasta, emmekä me tiedä, minne hänet on pantu.”⁸⁴

Kun Maria on nähnyt kiven haudan suulta vieritettynä ja tyhjän haudan, hän rientää kertomaan tämän Jeesuksen tärkeimmille opetuslapsille: Pietarille, jota kieltämisistään huolimatta saattoi edelleen pitää eräänlaisena johtohahmona, ja lempiopetuslapselle. Jää epäselväksi, mihin jakeen Joh. 20:8 ’uskominen’ viittaa, mutta selvästi opetuslapset kuitenkin ottavat Marian väitteen tyhjästä haudasta tosissaan. He molemmat lähtevät kiireesti juosten haudalle, vaikka uutisen onkin kertonut heille nainen.

Maria Magdaleena ei siis ole kovin paljon tekemisissä lempiopetuslapsen kanssa. Vaikka hän on monessa asiassa maskuliinisempi kuin muut naiset, on hän kuitenkin alisteisessa asemassa lempiopetuslapsen nähden. Maria rientää tämän luokse siinä toivossa, että lempiopetuslapsi ja Pietari voisivat tehdä jotakin tyhjän haudan suhteen.

Maria Magdaleenan maskuliinisuudesta puhuu paljon se, että häntä on epäilty lempiopetuslapsiksi. Mikäli lempiopetuslapsi olisi Maria Magdaleena, olisi tämän maskuliinisuutta täytynyt korostaa ja naisellisuutta peitellä. Naisen kirjoittama evankeliumi olisi antanut auktoriteettiaseman naiselle, mikä olisi horjuttanut miesten hegemonista asemaa ja maskuliinisuutta.

Maria Magdaleena on ensimmäinen ihminen, joka näkee ylösnouseen Jeesuksen ja todistaa ylösnousemisen (Joh. 20:14–18). Jeesuksen ruumis on ilmeisesti jossakin erityisessä tilassa, jolloin häneen ei saa vielä koskea. Jeesus ilmestyy kuitenkin myöhemmin samana päivänä opetuslapsille ja näyttää haavojaan (Joh. 20:20). Viimeistään viikon päästä häneen saa jo koskea (Joh. 20:26–27). Herää kysymys, minkä vuoksi tämä erityislaatuinen todistus ylösnousemisesta on Marian omalla nimellä evankeliumissa, jos lempiopetuslapsi on Maria Magdaleena. Mielestäni tämä kohtaaminen lisäisi lempiopetuslapsen auktoriteettiasemaa niin merkittävästi, että Marian identifioiminen lempiopetuslapseksi on huomattavan hankalaa.

4.1.7 Jeesus

Jeesuksen ja lempiopetuslapsen välinen suhde on monella tapaa erityinen. Heidän välillään on myös selvästi fyysistä läheisyyttä. Mahdollinen eroottinen lataus on johtanut teorioihin, joiden mukaan lempiopetuslapsi olisi nainen, mutta hyvin varhain on myös epäilty Jeesuksella olleen eroottinen suhde miehen kanssa. Tämä sopisi hyvin myös hellenistiseen tyyliin, jossa miesopettajilla saattoi olla oppilaidensa joukossa suosikki ja tämän kanssa pederastinen suhde.⁸⁵

Ted Jennings on pyrkinyt karistamaan kaiken heteronormatiivisen ja homofobisen painolastin Jeesuksen ja lempiopetuslapsen väliltä. Hän on vakuuttunut, että evankeliumi antaa ymmärtää Jeesuksen ja lempiopetuslapsen olleen rakastavaiset. Se, että evankeliumi erottaa yhden opetuslapsen sellaiseksi, jota Jeesus rakasti, viestii muunlaisesta rakkaudesta kuin mikä Jeesuksen ja muiden opetuslasten välillä on.⁸⁶

Yhtä tärkeitä kuin ne kohdat, joissa lempiopetuslapsi mainitaan evankeliumissa, ovat ne kohdat, joissa häntä ei mainita. Tärkeiden teologisten opetusten aikana lempiopetuslasta ei mainita eikä Jeesus anna niissä erityishuomiota kenellekään. Lempiopetuslapsi on Jeesukselle tärkeä jostakin muusta syystä. Tasa-arvoinen asema opetusten aikana korostaa Jeesuksen erityistä rakkautta lempiopetuslapseen, ja tämä rakkaus ilmenee fyysisenä läheisyytenä pääsiäisaterialla. Jennings tähdentää, että Jeesuksen intiimiys ja erityinen rakkaus lempiopetuslapseen ei kuitenkaan millään muotoa estä rakastamasta myös muita opetuslapsia tai ihmisiä.⁸⁷

Ristin juurella tapahtunut erikoinen kohtaaminen on helposti selitettävissä, jos oletetaan Jeesuksen ja lempiopetuslapsen olleen rakastavaiset. Tällöin kohtauksen tarkoitus on

⁸⁴ Bernard & McNeile 1929, 656; Taylor 2014, 221–222.

⁸⁵ Goss 2006, 560–562; Lings 2013, 600–601.

⁸⁶ Jennings 2003, 19–21.

⁸⁷ Jennings 2003, 24–25.

Jeesuksen ja lempiopetuslapsen välisen suhteen vahvistus, tunnustus ja hyväksyminen, eli tietynlainen kihlaus. Tällainen lukutapa olisi lähes itsestään selvä, jos lempiopetuslapsen paikalla olisi nainen, jonka kanssa Jeesus olisi intiimissä suhteessa. Maria Magdaleenasta tällaisia teorioita onkin esitetty. Jeesuksen ja lempiopetuslapsen suhde on niin vakava, että se tuo mukanaan velvollisuuksia jopa toisen kuoleman jälkeen. Lempiopetuslapsesta tulee tämän teorian mukaan Jeesuksen äidin vävy-poika. Jenningsin mukaan tämä on yksinkertaisin lukutapa ristin juurella tapahtuneelle kohtaaukselle.⁸⁸

Jeesuksen ja lempiopetuslapsen erityinen suhde ei vaikuta olleen ainakaan Pietarille mitenkään yllättävä tai salattu. Varsinaista kilpailuasetelmaa Pietarin ja lempiopetuslapsen välillä on Jenningsin mukaan vaikeaa nähdä. Evankeliumin viimeisessä luvussa Jeesus käskee Pietarin pitää huolta hänen lampaistaan, eli seurakunnasta. Tästä syystä Pietari onkin kiinnostunut lempiopetuslapsen kohtalosta, eli siitä onko tämäkin hänen vastuullaan. Pietarin ei kuitenkaan tarvitse huolehtia lempiopetuslapsesta: erityinen suhde jatkuu Jeesuksen kuoleman jälkeenkin, ja Jeesus pitää itse huolen rakastetustaan. Sekä Pietarilla että lempiopetuslapsella on oma roolinsa, johon toinen ei sovi. Jos lempiopetuslapsi olisi Jeesuksen suosikki yleisesti, eikä vain eroottisessa mielessä, olisi hän kilpailija Pietarin paikalle. Pietarilla ei kuitenkaan ole syytä haastaa lempiopetuslasta, ja teksti viittaakin siihen, että Pietari hyväksyy erityisen suhteen.⁸⁹

Jenningsin esittämä teoria on yksi mahdollinen tulkinta ja varmasti tärkeä lukutapa monille, jotka ovat vuosien ajan olleet seksuaalisuutensa takia marginaalissa. Teorian pohjana on kuitenkin aika vähän materiaalia: Johanneksen evankeliumista itsestään oikeastaan vain pääsiäisaterian fyysinen läheisyys. Jeesuksen syliä vasten nojaamisen voi kuitenkin nähdä ennemmin kulttuurisena tapana kuin eroottisuuden ilmaisuna. On tähdennettävä vielä, että moderneja termejä kuten homoseksuaalisuus ei voida suoraan siirtää antiikin aikaan ja käyttää sen ajan ihmisistä.⁹⁰

4.1.8 Muita huomioita

Olen esittänyt lempiopetuslapsen nimettömyydelle moniakin selityksiä, mutta Tuomas Akvinolaisella on tutkimuskysymykseni kannalta vielä mielenkiintoinen teoria. Hän olettaa evankeliumin kirjoittajafiktio olevan totuudenmukainen ja esittää lempiopetuslapsen jättäneen oman nimensä evankeliumista pois, jotta tämä pysyisi nöyränä ja välttäisi liiallista ylpeyttä. Maskuliinisuuteen kuului itsensä hillintä ja tunteiden hallinta. Vaatii varmasti suurta

⁸⁸ Jennings 2003, 26–28.

⁸⁹ Jennings 2003, 30–35.

⁹⁰ Nissinen 1998, 118–123.

itsehillintää jättää nimensä pois mahdollisesti koko evankeliumista, tai ainakin sen tärkeimmistä kohdista. Näin voidaan sanoa siis evankeliumin kirjoittajasta, mutta koska evankeliumissa itsessään väitetään lempiopetuslapsen olevan evankeliumin kirjoittaja, heijastuvat tällaiset ominaisuudet kirjoittajafiktioita kautta itse lempiopetuslapseseen.

4.2 Miten tämä kaikki vaikuttaa kuvaamme lempiopetuslapsesta?

Vaikka materiaali lempiopetuslapsesta on melko suppeaa, terävöittää lempiopetuslapsen maskuliinisuuden tarkasteleminen hänen rooliaan. Johanneksen evankeliumi kertoo lempiopetuslapsen olevan evankeliumin kirjoittaja. Lempiopetuslapsi onkin ensisijaisesti evankeliumin auktoriteetti, ja oikeastaan kaikki maininnat hänestä korostavat tätä asemaa. Hänen auktoriteettiasemansa perustuu läheiseen suhteeseen Jeesuksen kanssa sekä siihen, että hän on ollut silminnäkijänä tärkeissä tilanteissa. Tämän lisäksi auktoriteettiasema korostuu evankeliumissa hänen maskuliinisuutensa kautta. Lempiopetuslapsi kuvataan mieheksi, jolla oli runsaasti kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa hegemonisiin maskuliinisuuksiin kuuluvia piirteitä. Erityisesti hänen lojaaliutensa ja rohkeutensa Jeesuksen vangitsemisen ja ristiinnaulitsemisen aikana kertovat vahvasta maskuliinisuudesta.

Kun lempiopetuslapsen rinnastaa muihin Johanneksen evankeliumin hahmoihin, voidaan huomata, että hänet esitetään yleensä hegemonisessa asemassa. Lempiopetuslapsi esimerkiksi näyttyy esimerkillisempänä kuin Pietari, kun hän ei pelkää näyttäytyä ristiinnaulitsemisen aikana. Hegemonista asemaa vahvistetaan myös silloin, kun Jeesus nimittää lempiopetuslapsen äitinsä huoltajaksi. Hänet voidaan nähdä myös vastakohtana tarinan antagonistille, Juudakselle. Kaikki tämä vahvistaa lempiopetuslapsen auktoriteettiasemaa evankeliumin kirjoittajana. Naisia ei pidetty erityisen luotettavina, joten mitä maskuliinisempänä lempiopetuslapsi esitetään, sitä uskottavampi hän on tarinan kertojana.

Tutkittaessa Johanneksen evankeliumin kaltaisia vanhoja tekstejä on tärkeää huomioida, että silloin tutkitaan nimenomaan vain tekstejä. Jo kirjoittajien ja heidän taustojensa tutkiminen vaatii tulkintaa, puhumattakaan heidän ajatuksistaan ja tarkoituksistaan. Etenkin teksteissä esitetyistä historiallisista hahmoista on vaikeaa sanoa tekstien perusteella mitään varmaa. Teksteissä esitetään asiat, kuten kirjoittajan yhteisössä on nähty parhaaksi. Vaikka Johanneksen evankeliumista voi löytää homoeroottisia piirteitä Jeesuksen ja lempiopetuslapsen välillä, kertoo tällaisten piirteiden löytäminen enemmän johannekselaisesta yhteisöstä kuin Jeesuksesta ja lempiopetuslapsesta.⁹¹ Samalla tavoin maskuliinisuuden

⁹¹ Nissinen 1998, 118–123.

korostaminen kertoo johannekselaisen yhteisön näkemyksestä lempiopetuslapsesta ja hänen tarpeellisuudestaan todistaa luotettavasti.

Conwayn teorian mukaan miehet, jotka eivät voi täyttää hegemonisen maskuliinisuuden ihanteita, saattavat kuitenkin kannattaa hegemonista maskuliinisuutta, koska se tuo heille valta-aseman suhteessa esimerkiksi naisiin. Jeesus kuvataan Johanneksen evankeliumissa erittäin maskuliinisena miehenä. Kaikki opetuslapset voidaan nähdä Jeesuksen maskuliinisuuden kannattajina. Mitä maskuliinisempänä lempiopetuslapsi kuvaa Jeesuksen, eli mitä enemmän hän kannattaa Jeesuksen hegemonista maskuliinisuutta, sitä parempi asema hänellä itselläänkin on. Samoin myös johannekselainen yhteisö hyötyy Jeesuksen maskuliinisuuden kannattamisesta.

Conwayn mukaan maskuliinisuus nähtiin kreikkalais-roomalaisessa yhteiskunnassa ikään kuin portaattomana asteikkona Jumalasta alaspäin. Tällaisen asteikon voi löytää myös Johanneksen evankeliumista: Jumala – Jeesus – lempiopetuslapsi – Pietari – muut opetuslapset – naisseuraajat – muut ihmiset. Vaikka lempiopetuslapsi onkin monella tavalla maskuliinisessa suhteessa muihin, on hän kuitenkin alisteisessa asemassa suhteessa Jumalaan ja Jeesukseen. Naiset olivat oletusarvoisesti miehiä alempiarvoisia, mutta Johanneksen evankeliumi kuvaa monia naisia tärkeässä roolissa. Kuitenkaan yhteenkään naiseen ei viitata opetuslapsena, eikä evankeliumi mainitse synoptikkojen tapaan monien naisten seuranneen Jeesusta. Maskuliininen performanssi on mahdollista myös naisille, ja muiden muassa Maria Magdaleena sekä Martta ja Maria esimerkiksi tunnustavat uskonsa ja evankelioivat. Jeesus myös opettaa heitä. Niinpä heidän paikkansa evankeliumin maskuliinisuushierarkiassa lienee vähintään korkeammalla kuin tavallisten ihmisten.⁹²

Lempiopetuslapsen tarkasteleminen maskuliinisuustutkimuksen valossa avaa hahmon tärkeää roolia evankeliumin auktoriteettina. Evankeliumin henkilöiden välisiä suhteita ja etenkin Pietarin ja lempiopetuslapsen välistä jännitettä on ollut mielekästä tarkastella maskuliinisuuden kannalta. Monet asiat vaikuttavat vahvistavan lempiopetuslapsen maskuliinista asemaa ja sitä myöten hänen pätevyyttään todistaa Jeesuksen elämästä, kuolemasta ja ylösnousemuksesta. Lempiopetuslapsi vaikuttaakin eräänlaiselta hiljaiselta johtajalta, joka Jeesuksen läheisimpänä opetuslapsena johtaa esimerkillään.

5 Yhteenveto

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut Johanneksen evankeliumissa esiintyvää lempiopetuslapsen hahmoa maskuliinisuustutkimuksen apuneuvoja hyödyntäen. Olen

⁹² De Boer 2006, 167.

tarkastellut sekä lempiopetuslapsen maskuliinisuutta että tämän suhteita muihin evankeliumin henkilöihin ja maskuliinisuuksiin. Olen pohtinut, näyttäytyykö lempiopetuslapsi maskuliinisenä, kuinka maskuliinisuus ilmenee sekä millä tavalla maskuliinisuus vaikuttaa kuvaamme lempiopetuslapsesta. Maskuliinisuustutkimuksen metodeja on käytetty jo aiemmin Jeesuksen maskuliinisuuden tutkimiseen synoptisissa evankeliumeissa ja Johanneksen evankeliumissa. Maskuliinisuustutkimus tuo uusia näkökulmia myös lempiopetuslapsen salaperäiseen hahmoon.

Tutkielmani luvussa 2.1 olen tuonut esille yleisesti maskuliinisuustutkimuksen periaatteita ja työkaluja. Maskuliinisuudelle on haastavaa antaa tyhjentävää määritelmää, mutta tutkielmassani olen suurelta osin käyttänyt Colleen Conwayn määritelmää hegemonisista maskuliinisuuksista. Maskuliinisuustutkimuksessa on tärkeää erottaa maskuliininen performanssi ja maskuliininen toimija. Koska maskuliinisuus ei siis ole sidottu sukupuoleen, käsitelen tutkielmassani myös naisia ja heidän suhdettaan lempiopetuslapseen.

Luvussa 2.2 olen tuonut esille Johanneksen evankeliumin kannalta oleellisen kreikkalais-roomalaisen kulttuurin näkemyksiä maskuliinisuuksista. Käsityksiin maskuliinisuuksista on jossakin määrin mahdollista päästä käsiksi runsaiden tekstilähteiden avulla, sillä Aristoteleen ja Filonin kaltaiset filosofit ovat pohtineet paljon miehisyyttä. Näiden lähteiden kanssa tulee kuitenkin huomioida, että ne antavat yksipuolisen kuvan maskuliinisuudesta. Tavallisella ihmisellä saattoi olla aivan erilainen käsitys siitä, miten miehen kuuluu toimia. Kreikkalais-roomalaisessa yhteiskunnassa vaikutti kaksi merkittävää näkemystä maskuliinisuuden ja tunteiden välisestä suhteesta: stoalaisten ja peripateetikkojen näkemykset. Molempia voi löytää Johanneksen evankeliumista.

Luvussa 3 olen keskittynyt esittelemään Johanneksen evankeliumin ja tuomaan esiin sen erityispiirteitä. Esittelen myös lempiopetuslapsena tunnetun hahmon. Maskuliinisuuden kannalta on merkittävää, keneksi lempiopetuslapsi voidaan identifioida – vai onko se mahdollista ollenkaan. Olen esitellyt useita teorioita, jotka tarjoavat eri vastauksia siihen, kuka lempiopetuslapsi on. Näissä teorioissa lempiopetuslapsi identifioidaan muiden muassa Maria Magdaleenaksi tai Lasarukseksi. Mielestäni evankeliumin nimetyistä hahmoista juuri Lasarus on uskottavin lempiopetuslapseksi.

Lopulta luvussa 4 olen tarkastellut lempiopetuslapsen maskuliinisuutta suhteessa muihin tärkeisiin hahmoihin evankeliumissa. Pohdin myös maskuliinisuuden vaikutusta kuvaamme lempiopetuslapsesta. Lempiopetuslapsen harvat esiintymiset antavat hänestä maskuliinisen kuvan. Koska Jeesus esitetään Jumalan jälkeen maskuliinisuuden

huipentumana, on Jeesuksen sylissä makaava lempiopetuslapsi maskuliinisuushierarkiassa heti seuraavana.

Kun tarkastellaan lempiopetuslapsen suhdetta muihin evankeliumin henkilöihin, löydetään lähinnä hegemoniseen maskuliinisuuteen viittaavia ominaisuuksia. Lempiopetuslapsi on paljon tekemisissä erityisesti Pietarin kanssa. Näissä vuorovaikutuksissa Pietari jää yleensä aina alisteiseen asemaan. Näin tapahtuu siitakin huolimatta, että hän on kahdentoista opetuslapsen johtaja ja kirkon peruskallio. Esimerkiksi Pietari ei kysy Jeesukselta kavaltajasta itse, vaan pyytää lempiopetuslasta kysymään puolestaan. Pietari kieltää Jeesuksen, kun lempiopetuslapsi seuraa tätä ristin juurelle saakka. Lempiopetuslapsi myös juoksee Jeesuksen haudalle nopeammin kuin Pietari.

Lempiopetuslapsen maskuliinisuus palvelee isolta osalta hänen rooliaan evankeliumin kirjoittajafiktio mukaisena kirjoittajana ja auktoriteettina. Naisia ei pidetty luotettavina todistajina, minkä vuoksi maskuliinisuuden korostaminen tekee hänestä suuremman ja paremman auktoriteetin evankeliumille.

Maskuliinisuustutkimuksen avulla on jo aiemmin avattu muun muassa Jeesuksen hahmoa synoptisissa evankeliumeissa. Tämän tutkimuksen perusteella myös lempiopetuslapsen tarkasteleminen maskuliinisuustutkimuksen välineillä on mielekäästä ja terävöittää salaperäisen hahmon tärkeyttä evankeliumin auktoriteettina.

ὁ γέγραφα, γέγραφα.

6 Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet

- Cicero, Marcus Tullius (2002). *Cicero on the Emotions: Tusculan Disputations 3 and 4*. Kääntänyt Margaret Graver. Chicago: University of Chicago Press.
- Filon Aleksandrialainen (1934). De Fuga et Inventione. *Philo in Ten Volumes*. Toim. F. H. Colson & G. H. Whitaker. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. Volume V, 10–127.
- Liljeqvist, Matti (2007) Uuden testamentin sanakirja kreikka-suomi. Helsinki: Finn Lectura.
- Novum Testamentum Graece (2012). Laatineet Eberhard & Erwin Nestle. Toim. Barbara & Kurt Aland ym. 28. painos. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Raamattu (1933/1938). XI/XII yleisen Kirkolliskokouksen vuonna 1933/1938 käyttöön ottama suomennos. Turku & Helsinki: Suomen Piipliaseura.

Raamattu (1992). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Suomen Piipliaseura.

Tuomas Akvinolainen (2010). *Commentary on the Gospel of John Chapters 13-21*. Washington, D.C: Catholic University of America Press.

Kirjallisuus

Asikainen, Susanna (2018). *Jesus and Other Men: Ideal Masculinities in the Synoptic Gospels*. Brill.

Asikainen, Susanna (2019). Maskuliinisuudet synoptisissa evankeliumeissa. *Sukupuoli Raamatun maailmassa*. Toim. Susanna Asikainen & Elisa Uusimäki. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura. 133–150.

Beck, David (2013). ”Whom Jesus Loved”: Anonymity and Identity. Belief and Witness in the Fourth Gospel. *Characters and Characterization in the Gospel of John*. Toim. Christopher Skinner. London: Bloomsbury T&T Clark. 221–239.

Boer, Esther De (2006). *The Gospel of Mary: Listening to the Beloved Disciple*. London: T & T Clark International.

Brown, Peter (1988). *The Body and Society: Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity*. New York: Columbia University Press.

Bultmann, Rudolf, R. W. N. Hoare & J. K. Riches (1971). *The Gospel of John: a Commentary*. Oxford: Blackwell.

Card, Michael (2014). *John: The Gospel of Wisdom*. Downers Grove: InterVarsity Press.

Conway, Colleen M. (2003). ”Behold the Man!” Masculine Christology and the Fourth Gospel. *New Testament Masculinities*. Toim. Janice Anderson & Stephen Moore. Atlanta, GA: Society of Biblical Literature. 163–180.

Conway, Colleen M. (2008). *Behold the Man: Jesus and Greco-Roman Masculinity*. Oxford: Oxford University Press.

Culpepper, R. Alan (1994). *John, the Son of Zebedee: The Life of a Legend*. Columbia, S.C: University of South Carolina Press.

Dunderberg, Ismo (1997). Johanneksen evankeliumi. Järvinen, Arto & Myllykoski, Matti. *Varhaiskristilliset Evankeliumit*. Helsinki: Yliopistopaino. 272–319.

Dunderberg, Ismo (2006). *The Beloved Disciple in Conflict?: Revisiting the Gospels of John and Thomas*. New York: Oxford University Press.

Dunderberg, Ismo (2015). *Jesus, seksi ja harhaoppiset sekä muita kirjoituksia varhaisesta kristinuskosta*. Helsinki: Suomen eksegeettinen seura.

- Goss, Robert (2006). John. *The Queer Bible Commentary*. Toim Deryn Guest. London: SCM Press. 548–565.
- Hakola, Raimo (2013). Anti-Judaism, Anti-Semitism in the New Testament and Its Interpretation. *The Oxford Encyclopedia of Biblical Interpretation*. vol. 1. Toim. S. L. McKenzie. Oxford University Press. 27–35.
- Hakola, Raimo (2015). *Reconsidering Johannine Christianity: A Social Identity Approach*. New York: Routledge.
- Jennings, Theodore W. (2003) *The Man Jesus Loved: Homoerotic Narratives from the New Testament*. Cleveland, OH: Pilgrim Press.
- Jokinen, Arto (2003). Miten miestä merkitään? Johdanto maskuliinisuuden teoriaan ja kulttuuriseen tekstinmuodostukseen. *Yhdestä puusta: Maskuliinisuuksien rakentuminen populaarikulttuureissa*. Toim. Arto Jokinen. Tampere: Tampere University Press. 7–31.
- Knuuttila, Simo (2004). Ensimmäinen liike. Teija Kaarakainen & Jari Kaukua (toim.): *Stoalaisuus. Tiedon, tunteiden ja hyvän elämän filosofia*. Gaudeamus 2004, Helsinki.
- Lings, Kjeld Renato (2013). *Love Lost in Translation: Homosexuality and the Bible*. USA: Trafford Publishing.
- Minear, Paul (1983). The Original Functions of John 21. *Journal of Biblical literature* vol. 102. 85–98.
- Neyrey, Jerome H. (2003). Jesus, Gender, and the Gospel of Matthew. *New Testament Masculinities*. Toim. Janice Anderson & Stephen Moore. Atlanta, GA: Society of Biblical Literature. 43–66.
- Nissinen, Martti (1998). *Homoeroticism in the Biblical World: a Historical Perspective* Kääntänyt Kirsi Stjerna. Minneapolis: Fortress Press.
- Nissinen, Martti (2020). Male Agency and Masculine Performance in the Baal Cycle. *Mighty Baal: Essays in Honor of Mark S. Smith*. Toim. Stephen C. Russell & Esther J. Hamori. Harvard Semitic Studies 66. Leiden: Brill. 47–71.
- North, Wendy (2015). *Journey around John: tradition, interpretation and context in the fourth Gospel*. London: Bloomsbury T&T Clark.
- Skinner, Christopher W. (2013). *Characters and Characterization in the Gospel of John*. London: Bloomsbury T&T Clark.
- Stibbe, Mark W. G. (1992). John as Storyteller: *Narrative Criticism and the Fourth Gospel*. New York: Cambridge University Press.
- Tasmuth, Randar (2004). *The Disciple with Many Faces: Martin Hengel's and James H. Charlesworth's Theories Concerning the Beloved Disciple*. Helsinki: Tyylipaino.

Taylor, Joan (2014). *Missing Magdala and the Name of Mary "Magdalene"*. *Palestine exploration quarterly* 146.3: 205–223.

Thatcher, Tom (2018). The Beloved Disciple, the Fourth Evangelist, and the Authorship of the Fourth Gospel. *The Oxford Handbook of Johannine Studies*. Toim. Judith M. Lieu & Martinus Boer. Oxford University Press. 83–100.